Araştırma Makale | Research Article

KHM, Cilt:6 Sayı:2, 2026, s. 513-546.
Geliş Tarihi | Received: 04.03.2026
Kabul Tarihi | Accepted: 22.07.2026
Yayın Tarihi | Published: 30.10.2026
doi: 10.59909/khm.06.02.005

İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
| This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

COVID-19'U İNKÂR EDEN HEKİMİN YARGILAMASI: ADIL V. GENERAL MEDICAL COUNCIL DAVASI VE DEĞERLENDİRMESİ

COVID-19 Denial and Professional Discipline: An Appraisal of the Adil v. General Medical Council Decision

Dr. Feyza Ölçek*

Öz

COVID-19 pandemisi, sadece bir halk sağlığı krizi değildir. Pandemi ifade özgürlüğünün sınırlarının da yeniden tartışıldığı bir dönem olmuştur. Özellikle sağlık profesyonellerinin pandemi ve aşılar hakkında yaptığı açıklamalar, kamu sağlığının korunması ile ifade özgürlüğü arasındaki denge sorununu görünür hâle getirmiştir. Bu çalışma, Birleşik Krallık'ta görülen Adil v. General Medical Council davasını incelemektedir. Davada bir hekimin COVID-19'un varlığını reddeden ve aşılara ilişkin komplo iddiaları içeren açıklamaları nedeniyle disiplin yaptırımına uğraması tartışma konusu olmuştur. Mahkeme, "kamu sağlığı"nın ve "hekimlik mesleğine duyulan güvenin korunması"nı meşru amaç olarak kabul etmiş; hekimin mesleki unvanını kullanarak yaptığı açıklamaların disiplin müdahalesine konu olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada, müdahalenin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 10. maddesi (ifade özgürlüğü) ve Human Rights Act 1998 (HRA) çerçevesinde yasal dayanağı, meşru amacı ve demokratik toplum bakımından gerekliliği incelenmektedir. Ayrıca çalışma, devletin kamu sağlığını korumaya yönelik pozitif yükümlülükleri ile ifade özgürlüğü arasındaki dengeyi, sağlık alanındaki "yanlış" veya "yanıltıcı" addedilen bilgilere yönelik müdahaleler bakımından değerlendirmektedir. Nihayetinde çalışma, pandemi döneminde "yanlış" veya "yanıltıcı" addedilen bilgilerin sınırlandırılmasının ifade özgürlüğü bakımından ortaya çıkardığı tartışmaları da göz önüne sermek istemektedir. Zira bu tartışmalar caydırıcı etki, bilimsel konsensüs ve devletin "doğru bilgi"yi belirleme yetkisi bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Hekim, İfade Özgürlüğü, Sınırlama, Kamu Sağlığı, Kamu Güveni.

* Arş. Gör., Adana Alparslan Türkeş Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Hukuk Bilimleri Ana Bilim Dalı.
0000-0002-0910-5832 feyza.olcek@hbv.edu.tr

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International.

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic has been not only a public health crisis but also a period in which the limits of freedom of expression were reconsidered. In particular, statements made by health professionals regarding the pandemic and vaccines have brought the tension between the protection of public health and freedom of expression into sharper focus. This study examines the case of Adil v. General Medical Council decided in the United Kingdom. The case concerned disciplinary sanctions imposed on a physician for statements denying the existence of COVID-19 and advancing conspiracy claims about vaccines. The Court accepted the protection of public health and public confidence in the medical profession as legitimate aims and concluded that statements made by a physician through the use of his professional title could be subject to disciplinary intervention. The study analyzes the legal basis of the interference, its legitimate aim and its necessity in an democratic society within the framework of Article 10 (freedom of expression) of the European Convention on Human Rights (ECtHR) and the Human Rights Act 1998 (HRA). In addition, the study evaluates the balance between the State's positive obligations to protect public health and freedom of expression in the context of interventions directed at false or misleading health-related information. Finally, the study seeks to highlight the debates arising from restrictions imposed on information regarded as "false" or "misleading" in the field of health during the pandemic period. These debates are particularly significant in terms of chilling effect, scientific consensus, and the limits the State's authority to determine "correct information."

Keywords: COVID-19, Physicians, Freedom of Expression, Limitation, Public Health, Public Trust.

GİRİŞ

COVID-19 pandemisi bilgiye erişim, bilimsel doğruluk, kamu güveni ve mesleki sorumluluk gibi değerlerin yeniden tartışılmasına yol açmıştır. Pandeminin başında sağlık alanında ciddi belirsizlikler ortaya çıkmıştır. Bilimsel veriler kısa süre içerisinde değişmiştir. Dijital iletişim araçlarının yaygın kullanımı bu süre içerisinde daha da hızlanmıştır. Böylece doğru bilgi ile yanlış veya yanıltıcı bilgi arasındaki sınır giderek daha belirsiz hale gelmiştir. Bu durum özellikle sağlık profesyonellerinin kamuoyuna bilgi aktarırken sahip olduğu sorumlulukları daha görünür kılmıştır.

Uluslararası kuruluşlar da pandemi sürecinin yalnızca biyolojik bir salgın olmadığını vurgulamıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)[1] ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO), COVID-19 sürecinde yanlış ve doğrulanmamış bilgilerin hızla yayılmasını "infodemic" (bilgi salgını) kavramıyla açıklamıştır.[2] Bu durumun halk sağlığı politikaları, bireysel sağlık tercihleri ve toplumsal güven üzerinde doğrudan etkileri olduğu belirtilmiştir. UNESCO, pandemi döneminin adeta "paralel bir dezenformasyon pandemisi" yarattığını ifade etmiştir.[3] WHO ise yanlış bilgilerin bireylerin sağlık kararlarını olumsuz etkileyebileceğine dikkat çekmiştir. Ayrıca sağlık çalışanlarının güvenilir ve bilimsel temelli bilgi sunma sorumluluğunu özellikle vurgulamıştır.[4]

Bu süreçte hekimlerin kamuoyuna yönelik açıklamaları daha görünür hâle gelmiştir.[5] Özellikle COVID-19'un varlığını veya ciddiyetini reddeden açıklamalar birçok ülkede tartışma yaratmıştır. Bilimsel konsensüsle çelişen açıklamalarda bulunan bazı sağlık profesyonelleri, düzenleyici kurumların inceleme ve yaptırımlarına konu olmuştur. Böylece ifade özgürlüğü ile mesleki sorumluluk arasındaki sınır yeniden tartışılmaya başlanmıştır.[6]

Pandemi döneminde devletler, kamu sağlığını koruma yükümlülüğü kapsamında yanlış veya yanıltıcı sağlık bilgileriyle mücadele etmeye yönelmiştir. Bununla birlikte, sağlık alanındaki açıklamalara yönelik disiplin müdahaleleri bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

[1] Call for Action: Managing the Infodemic, https://www.who.int/news/item/11-12-2020-call-for-action-managing-the-infodemic, (Erişim Tarihi: 01.01.2026.); WHO Policy Brief: COVID-19 Infodemic Management, https://www.who.int/publications/i/item/WHO-2019-nCoV-Policy_Brief-Infodemic-2022.1, (Erişim Tarihi: 01.01.2026.); Immunizing the Public Against Misinformation, https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/immunizing-the-public-against-misinformation (Erişim Tarihi: 02.01.2026.)

[2] Ellery Altshuler, "Coronavirus Cantainment Depends on Human Rights Freedom of Expression and Press are Needed to Fight Pandemic", International Journal of Human Rights in Healthcare, 14/3 (2021), s. 270-278.

[3] UNESCO, Communication and Information Response to COVID-19, https://www.unesco.org/en/covid-19/communication-and-information-response, (Erişim Tarihi: 03.01.2026.), Miral Sabry, Alashry, "A Critical Analysis of Journalists Freedom of Expression and Access to Information While Reporting on COVID-19 Issues: A Case of Selected Arab Countries", Journal of Information, Communication and Ethics ın Society, 20/2 (2022), s. 194.

[4] Article 19, Coronavirus: Impact on Freedom of Expression, https://www.article19.org/coronavirus-impacts-on-freedom-of-expression/ (Erişim Tarihi: 01.02.2026.)

[5] Marsili Marco, "COVID-19 Infodemic: Fake News, Real Censorship, Information and Freedom of Expression in Time of Coronavirus", Europea, 2 (2021), s. 150.

[6] Utomo Laksanto, "Criminalizing the Freedom of Expression by State During COVID-19 Pandemic in Indonesia", International Journal of Criminal Justice Sciences 16/2 (2021), s. 416.

Özellikle meslekî yaptırımların caydırıcı etki (chilling effect) yaratıp yaratmayacağı,[7] bilimsel konsensüsün zamanla değişip değişemeyeceği[8] ve devletin "doğru bilgi"yi belirleme yetkisinin sınırları tartışma konusu olmuştur. Bu durum, kamu sağlığının korunması ile ifade özgürlüğü arasındaki dengenin yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır.[9]

Bu çalışma, COVID-19 pandemisi sırasında bir hekimin yaptığı açıklamaların ifade özgürlüğü bakımından nasıl değerlendirilmesi gerektiğini incelemektedir. Çalışmanın merkezinde Adil v. General Medical Council davası yer almaktadır. Dava, bir hekimin kamuoyuna yaptığı açıklamalar nedeniyle disiplin yaptırımına uğramasını konu almaktadır. Bu bağlamda çalışma, kamu sağlığının korunması ile ifade özgürlüğü arasındaki gerilimi değerlendirmektedir.

I. GENEL OLARAK İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE SINIRLAMA REJİMİ

İfade özgürlüğü, demokratik toplum düzeninin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir.[10] Bireylerin düşüncelerini serbestçe açıklayabilmesi, bilgiye erişebilmesi ve kamusal tartışmalara katılabilmesi demokratik toplumun işleyişi bakımından büyük önem taşımaktadır.[11] Bu nedenle ifade özgürlüğü yalnızca bireysel hak değil, aynı zamanda çoğulculuk ve demokratik denetim bakımından da temel bir güvencedir.[12] II. Dünya Savaşı sonrasında şekillenen uluslararası insan hakları sistemi de ifade özgürlüğünü temel haklardan biri olarak kabul etmiştir. 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 19. maddesi, herkesin düşünce ve ifade özgürlüğüne sahip olduğunu düzenlemiştir.[13] Benzer şekilde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 10. maddesi[14] ile Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 19. maddesi de ifade özgürlüğünü güvence altına almıştır.[15] Bu düzenlemeler, bireylerin bilgi ve düşünceleri sınır gözetmeksizin araştırma, edinme ve yayma hakkını korumaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Handyside/ Birleşik Krallık kararından bu yana ifade özgürlüğünü demokratik toplumun temel unsurlarından biri olarak

[7] Frederick Schauer, "Fear, Risk and the First Amendment: Unraveling the Chilling Effect", William&Mary Law School Scholarship Repository, 1978, s. 678.

[8] Thomas S. Kuhn, "The Structure of Scientific Revolutions", Volume II, Number 2, International Encyclopedia of Unified Science, Chicago: Foundations of the Unity of Science, 1970, s. 48 vd.

[9] Bertrand Russell, düşünce özgürlüğünün ancak farklı görüşlerin serbest biçimde tartışılabildiği koşullarda mümkün olacağını belirtmektedir.Russell'a göre hiçbir düşünce mutlak doğruluk taşımaz, bu nedenle devlet destekli "resmî doğruların" eleştiriye kapatılması düşünce özgürlüğü bakımından risk doğurabilir.Bakınız: Bertrand Russell, Free Thought and Offical Propaganda, Londra: Watts&Co., 1922, s. 17-19.

[10] Franklin Roosevelt, 1941 State of the Union Address "The Four Freedoms", https://voicesofdemocracy.umd.edu/fdr-the-four-freedoms-speech-text/ (Erişim Tarihi: 02.01.2026.)

[11] Thomas Scanlon, "A Theory of Freedom of Expression", Philosophy and Public Affair, 1/2 1972, s. 215.

[12] Mustafa, Erdoğan, Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif, Liberal Düşünce Topluluğu, S. 24, http://www.liberal.org.tr/sayfa/demokratik-toplumda-ifade-ozgurlugu-ozgurlukcu-bir-perspektif-mustafa-erdogan,224.php (Erişim Tarihi: 01.01. 2026).;Leslie, Lipson, Demokratik Uygarlık, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınevi, 1984, s. 452; Yaşar, Salihpaşaoğlu, Türkiye'de Basın Özgürlüğü, İstanbul: Seçkin Yayınevi, 2007,s. 17.

[13] İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 19. Madde https://www.hsk.gov.tr/eklentiler/dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf (Erişim Tarihi: 01.01.2026.)

[14] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 10. Madde, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur (Erişim Tarihi: 04.01.2026.)

[15] Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 19. Madde, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf (Erişim Tarihi: 02.01.2026.)

değerlendirmektedir.[16] Mahkemeye göre ifade özgürlüğü yalnızca toplum tarafından benimsenen veya zararsız kabul edilen düşünceler bakımından değil;[17] rahatsız edici, şok edici veya huzursuzluk yaratabilecek ifadeler bakımından da geçerlidir.[18] AİHM sonraki kararlarında da kamusal tartışma ortamının korunmasının önemini vurgulamaya devam etmiştir.[19] Nitekim Mahkeme, Hertel/ İsviçre kararında sağlık alanına ilişkin açıklamaların kamusal tartışma bakımından taşıdığı öneme dikkat çekmiştir.[20] Benzer şekilde Sorguç/ Türkiye kararında ise akademik ve meslekî eleştirilerin ifade özgürlüğü bakımından özel koruma gerektirebileceğini belirtmiştir.[21]

Benzer şekilde Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi de Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 19. maddesine ilişkin 34 No'lu Genel Yorum'unda ifade özgürlüğünün yalnızca toplum tarafından benimsenen veya zararsız görülen düşünceler bakımından geçerli olmadığını belirtmiştir. Komite'ye göre ifade özgürlüğü, "derinden rahatsız edici" veya yerleşik kanaatlerle çelişen ifadeleri de kapsamaktadır. Çünkü demokratik toplumlarda düşünsel çoğulculuğun ve kamusal tartışmanın sürdürülebilmesi, farklı ve rahatsız edici görüşlerin de açıklanabilmesine bağlıdır.[22] Bu nedenle Komite, ifade özgürlüğüne yönelik sınırlamaların istisnai nitelikte olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, uluslararası insan hakları hukukunda ifade

[16] AİHM, Handyside v. The United Kingdom, B.N:5493/72, K.T:07.12.1976, p. 49; Nefret Söylemi; https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Hate_speech_TUR#:~:text=%E2%80%9C%C4%B0fade%20%C3%B6zg%C3%BCrl%C3%BC%C4%9F%C3%BC%20toplumun%20ilerlemesi%20ve,i%C3%A7in%20sald%C4%B1rgan%2C%20%C5%9Fok%20edici%20veya (Erişim Tarihi: 05.01.2026.)

[17] Dirk Voorhoof, "Freedom of Expression under the European Human Rights System. From Sunday Times (no. 1) v. UK (1979) to Hachette Filipacchi Associés ("Ici Paris") v. France (2009)", Inter American and European Human Rights Journal 2(1-2), 2009, s. 34, 40.

[18] AİHM, Sunday Times v. Birleşik Krallık, (no. 1), B.N: 6538/74, K.T: 26.04.1979, p. 65; Open Door and Dublin Well Woman v. İreland B.N:14234/88, B.N:14235/88, K.T:29.10.1992, p. 71; Aleksandr Krutov v. Russia, K.T:3.12.2009, B.N:15469/04, p. 24; Taffin and Contribuables Associés v. France, B.N:42396/04, K.T:8.02.2010, p. 51; Saaristo and Others, v. Finland, B.N:184/06, K.T:12.10.2010, p. 54.

[19] AİHM, Castells v. Spain, B.N: 11798/85, K.T: 23/04/1992, p.42; Animal Defenders International v. The United Kingdom, B.N: 48876/08, K.T: 22/04/2013, p. 102.

[20] Hertel kararına konu olan olayda başvurucu, mikrodalga fırınlarda hazırlanan yiyeceklerin insan sağlığı bakımından zararlı olabileceğine ilişkin araştırma sonuçlarını kamuoyu ile paylaşmıştır. İsviçre mahkemeleri ise bu açıklamaların bilimsel olarak yeterince kanıtlanmadığı ve haksız rekabete yol açabileceği gerekçesiyle başvurucu hakkında yasaklama kararı vermiştir. AİHM, kamu sağlığını ilgilendiren bilimsel tartışmaların kamusal yarar taşıdığını belirtmiştir. Mahkemeye göre bilimsel kesinliğin bulunmadığı alanlarda ifade özgürlüğünün yalnızca genel kabul gören düşüncelerle sınırlandırılması demokratik toplum bakımından sorun yaratır. AİHM, Hertel v. Switzerland, B.N: 25181/94, K.T: 25.08.1998, p. 47-50.

[21] Sorguç kararına konu olayda başvurucu üniversitede öğretim üyesidir. Başvurucu, bir profesörlük kadrosuna yapılan akademik atama sürecini eleştiren açıklamalarda bulunmuş ve ilgili akademisyenin bilimsel yeterliliğini sorgulamıştır. Bunun üzerine hakkında manevi tazminat davası açılmış ve ulusal mahkemeler tazminata hükmetmiştir. AİHM ise uyuşmazlığın akademik tartışma bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Mahkemeye göre akademik özgürlük yalnızca bilimsel araştırma yapma hakkını değil, akademik konularda eleştirel değerlendirmelerde bulunabilme özgürlüğünü de kapsar. Mahkeme, akademik ve meslekî tartışmalara yönelik müdahalelerin dar yorumlanması gerektiğini belirtmiştir. AİHM, Sorguç v. Turkey, B.N: 17089/03, K.T: 23.06.2009, p. 35-36.

[22] Sulhi Dönmezer, Demokratik ve Uygar Toplumlarda İfade Özgürlüğü ve Türk Ceza Hukuku, İstanbul: Ceza Hukuku Derneği Yayınları, 2003, s. 11; Klaus Finkelnburg, Demokraside İfade Özgürlüğü, içinde Düşünce Özgürlüğü, Çev: Nihat Ülner, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi Yayınları, Afa Yayıncılık, 1998, s. 198.

özgürlüğünün yalnızca genel kabul gören düşünceler bakımından değil, tartışmalı veya rahatsız edici görüşler bakımından da korunduğunu göstermektedir.[23]

Bununla birlikte ifade özgürlüğü mutlak bir hak değildir.[24] Hem AİHS'nin 10. maddesinin ikinci fıkrası hem de Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 19. maddesinin üçüncü fıkrası, belirli koşullarda ifade özgürlüğüne müdahale edilebileceğini kabul etmektedir.[25] Buna göre müdahalenin kanuni bir dayanağının bulunması, meşru bir amaç taşıması ve demokratik toplum bakımından gerekli olması gerekir.[26] Başkalarının hak ve itibarının korunması, ulusal güvenlik, kamu düzeni ve kamu sağlığının korunması bu meşru amaçlar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla ifade özgürlüğü demokratik toplum bakımından temel bir hak olmakla birlikte, bazı durumlarda diğer anayasal değerler ve kamusal menfaatlerle dengelenebilmektedir.[27]

COVID-19 pandemisi, ifade özgürlüğü ile kamu sağlığının korunması arasındaki dengeyi somut biçimde görünür kılmıştır. Devletler, virüsün yayılmasını önlemek amacıyla karantina, sokağa çıkma yasakları ve kamusal faaliyetlerin sınırlandırılması gibi ağır tedbirlere başvurmuştur. Bu süreçte yalnızca fiziksel hareketlilik değil, bilgi dolaşımı da müdahale konusu hâline gelmiştir. Özellikle sosyal medya ve dijital platformlarda yayılan sağlık içeriklerinin kamu sağlığı bakımından risk yaratabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle yanlış veya yanıltıcı sağlık bilgilerine yönelik müdahaleler, pandemi döneminde ifade özgürlüğü tartışmalarının merkezine yerleşmiştir.

Bu nedenle pandemi dönemi, ifade özgürlüğünün sınırlarının yanı sıra bilimsel bilginin hukuk tarafından nasıl değerlendirileceği sorununu da görünür hale getirmiştir. Nitekim bazı devletler, salgının yarattığı olağanüstü koşulları dikkate alarak klasik hak sınırlama rejiminin ötesine geçmiş ve AİHS'nin 15. maddesi kapsamında derogasyon mekanizmasına başvurmuştur.[28]

AİHS'nin 15. maddesi, savaş veya ulusun yaşamını tehdit eden olağanüstü bir tehlike hâlinde devletlere Sözleşme yükümlülüklerinden geçici olarak sapma imkânı tanımaktadır.[29] Ancak bu yetki sınırsız değildir. Alınan tedbirlerin durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde olması gerekir. Ayrıca yaşam hakkı, işkence yasağı, kölelik yasağı ve suçta ve cezada kanunilik ilkesi gibi çekirdek haklara müdahale edilmesi mümkün değildir. Devletlerin uyguladıkları

[23] United Nations, International .Covenant on Civil and Political Rights, Human Rights Committee, General Comment No: 34, https://www.ohchr.org/sites/default/files/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf (Erişim Tarihi: 11.02.2026.)

[24] Ulaş Karan, İfade Özgürlüğü, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi 2, Avrupa Konseyi, 2018, s. 92-93.

[25] Roger Errera, Freedom of Speech in Europe, European and US Constitutionalism, ed: George, Nolte, Cambridge: Cambridge University Press, 2005, s. 24.

[26] Münci Kapani, Kamu Hürriyetleri, Ankara: Yetkin Yayınları, s. 233-234.

[27] David Harris; Michael O'Boyle; Ed Bates, Carla Buckle, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Çev: Mehveş, Bingöllü Kılcı; Ulaş, Karan, Avrupa Konseyi, 2013, s. 456. s. 487; AİHM, Stambuk v. Germany, B.N. 37928/97, K.T. 17/10/2002, p. 30; Informationsverein Lentia v. Austria, B.N. 13914/88, 15041/89, 15717/89, 15779/89, 27207/90, K.T. 24/11/1993, p. 34-44.

[28] Özgem Tuğçe Gümüş Boyacı, Kriz Zamanlarında İnsan Hakları: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 15. Madde Kapsamında Derogasyon Rejimi, Ankara: Adalet Yayınevi, 2023, s. 210.

[29] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 15. Madde, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur (Erişim: Tarihi: 13.02.2026.)

tedbirleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne resmî olarak bildirmesi de zorunludur. Bu sınırların aşılıp aşılmadığı ise nihai olarak AİHM tarafından denetlenmektedir.[30] Derogasyon, hakların tamamen askıya alınması anlamına gelmemektedir. Aksine, olağanüstü dönemlerde uygulanabilen ve sınırları sıkı biçimde çizilmiş istisnai bir kriz mekanizması niteliği taşımaktadır.[31]

Pandemi döneminde ifade özgürlüğüne yönelik müdahaleler de bu çerçevede yeniden tartışılmıştır. Kamu sağlığının korunması amacıyla yapılan müdahaleler meşru görülebilse de devletler, yanlış bilgiyle mücadele ederken demokratik toplumun temel unsurlarından biri olan serbest tartışma ortamını tamamen ortadan kaldıramaz. Bu nedenle alınan tedbirlerin gerekliliği, ölçülülüğü ve kamusal tartışma üzerindeki etkisi ayrıca değerlendirilmelidir.[32]

Belirtilmelidir ki COVID-19 deneyimi, kriz dönemlerinde dahi insan hakları hukukunun denetleyici işlevini sürdürdüğünü göstermiştir. Pandemi, kamu sağlığının korunması ile ifade özgürlüğü arasındaki dengenin olağanüstü dönemlerde dahi hukuk içinde kurulması gerektiğini ortaya koymuştur.[33]

Bu bağlamda Birleşik Krallık örneği ayrıca önem taşımaktadır. Çünkü bazı devletler derogasyon mekanizmasına başvurmuşken, Birleşik Krallık AİHS'nin 15. maddesi kapsamında açık bir derogasyon bildiriminde bulunmamıştır.[34] Başka bir ifadeyle Birleşik Krallık, pandemi dönemindeki müdahalelerini olağanüstü askıya alma rejimi içinde değil, mevcut hak sınırlama hükümleri çerçevesinde değerlendirmeyi tercih etmiştir.[35]

Birleşik Krallık bakımından dikkat çekici olan husus, pandemi dönemindeki müdahalelerin olağanüstü askıya alma rejimi yerine mevcut hak sınırlama sistemi içerisinde temellendirilmiş olmasıdır. Başka bir ifadeyle Birleşik Krallık, pandemi koşullarını ifade özgürlüğünün anayasal güvencelerini bütünüyle askıya alan istisnai bir alan olarak değerlendirmemiştir. Buna rağmen özellikle sağlık alanındaki açıklamalara yönelik müdahalelerin kapsamı önemli ölçüde genişlemiştir.[36] Bu durum, pandemi dönemindeki müdahalelerin olağan sınırlama rejimi içerisinde ne ölçüde meşrulaştırılabileceği sorusunu daha görünür hâle getirmiştir.

Pandemi süreci ve dolayısıyla Adil v. General Medical Council davası, -bizce- devletin kamu sağlığını koruma yönündeki pozitif yükümlülükleri ile ifade özgürlüğü arasındaki ilişki

[30] Gümüş Boyacı, Kriz Zamanlarında İnsan Hakları, s. 159 vd.
[31] Biljiana Braithwait; Catharina Harby; Goran, Miletić, "Covid-19 ve İnsan Haklarına Etkisi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadına Genel Bir Bakış, Çev: Kasım, Akbaş, AIRE Centre, 2020, s. 92.
[32] Alan Greene, "State Sholuld Declare a State of Emergency Using Article 15 ECHR to Confront the Coronavirus Pandemic", https://strasbourgobservers.com/2020/04/01/states-should-declare-a-state-of-emergency-using-article-15-echr-to-confront-the-coronavirus-pandemic/ (Erişim Tarihi: 07.01.2026.)
[33] Council of Europe, Multilateralism 2020, Annual Report of the Secretary General Council Europe, s. 37 vd.
[34] Council of Europe, Treaty Office, https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=046 (Erişim Tarihi: 04.02.2026.)
[35] Alain Zysset, "To Derogate or to Restrict? The COVID-19 Pandemic, Proportionality and the Justificatory Gap in European Human Rights Law", Jus Cogens, 4/3 (2022), s. 300; House of Commons, House of Lords, The Government Response to Covid 19: Freedom of Assembly and the Right to Protest, Thirteenth Report of Session 2019-21, s. 7-9; https://committees.parliament.uk/publications/5153/documents/50935/default/ (Erişim Tarihi: 20.01.2026.)
[36] Audrey L. Comstock, "Human Rights Treaty Derogation and COVID- 19: WHO Guidance and State Response", Global Constitutionalism, 2026, s. 5.

açısından incelemeye değerdir.[37] Zira bu dönemde -özellikle- sağlık profesyonellerinin kamusal açıklamalarına yönelik disiplin müdahaleleri, meslekî sorumluluk ile bireysel ifade özgürlüğü arasındaki sınırın nasıl çizileceği sorununu ortaya çıkarmıştır. Bunun yanında söz konusu müdahalelerin sağlık alanındaki kamusal tartışmaları daraltıp daraltmayacağı, alternatif veya aykırı görüşler üzerinde caydırıcı etki yaratıp yaratmayacağı[38] ve devletin "doğru bilgi"yi belirleme yetkisinin sınırlarının ne olduğu soruları da yeniden gündeme gelmiştir.

II. BİRLEŞİK KRALLIK'TA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRLANMASINA İLİŞKİN GENEL REJİM

Birleşik Krallık hukukunda ifade özgürlüğünün çağdaş normatif çerçevesi büyük ölçüde "Human Rights Act 1998" (HRA) ile gelişmiştir. HRA ile birlikte AİHS'nin 10. maddesi iç hukukun bir parçası haline gelmiştir. Böylece ifade özgürlüğüne yönelik müdahalelerin AİHS standartları çerçevesinde denetlenmesi mümkün olmuştur. Bununla birlikte ifade özgürlüğü, Birleşik Krallık hukukunda yalnızca HRA ile tanınmış bir hak değildir. HRA öncesinde de ifade özgürlüğü common law (ortak hukuk) geleneği ve parlamenter sistemin anayasal ilkeleri çerçevesinde korunan önemli bir özgürlük alanı olarak kabul edilmekteydi.[39]

Ortak hukukta ifade özgürlüğü uzun süredir anayasal değere sahip temel bir özgürlük olarak kabul edilmektedir.[40] Ancak bu korumanın büyük ölçüde içtihadi nitelikte olması, hakların kapsamı ve sınırlarının daha açık, sistematik ve öngörülebilir bir normatif çerçeveye kavuşturulması ihtiyacını gündeme getirmiştir.[41] Nitekim HRA'nın yürürlüğe konulmasının arkasındaki temel gerekçelerden biri de insan hakları standartlarının iç hukukta daha görünür ve etkin biçimde uygulanmasını sağlamaktır.[42]

HRA kapsamında mahkemeler, ulusal mevzuatı mümkün olduğu ölçüde AİHS ile uyumlu yorumlamakla yükümlü kılınmıştır.[43] Bu yorumun mümkün olmadığı durumlarda ise "uyumsuzluk tespiti" (declaration of incompatibility) mekanizması öngörülmüştür.[44] Böylece Birleşik Krallık hukukunda bir yandan parlamenter egemenlik ilkesi korunmuş, diğer yandan Sözleşme haklarının iç hukukta etkili biçimde uygulanması amaçlanmıştır.[45] Ayrıca HRA'nın 12. maddesi, ifade özgürlüğünü etkileyebilecek yargısal müdahalelerde mahkemelere bu özgürlüğün demokratik toplum bakımından taşıdığı önemi özellikle gözetme yükümlülüğü

[37] AİHM, Özgür Gündem v. Turkey, B.N: 23144/93, K.T: 16/03/2000, p. 38.
[38] Helen Norton, "The Government's Speech and the Constitution", University of Illinois Law Review, 2022, s. 1673.
[39] Mark Elliot, "The Common Law and the European Convention on Human Rights: Do We Need Both?", https://publiclawforeveryone.com/2022/02/11/the-common-law-and-the-european-convention-on-human-rights-do-we-need-both/ (Erişim Tarihi: 15.02.2026.)
[40] Micheal Fordham, "Common Law Rights", Judicial Review, 1/16 (2011), s. 14.
[41] Feyza Ölçek, "Ulusal Koruma Mekanizmalarının Bir Örneği Olarak 1998 İnsan Hakları Yasası", İnsan Hakları Yıllığı, 42/1 (2024), s. 219.
[42] Joseph Dainow, "The Civil Law and the Common Law: Some Points of Comparison", The American Journal of Comparative Law, 3/15 (1966-1967), s. 425.
[43] Human Rights Act 1998, Section 3.
[44] Human Rights Act 1998, Section 4.
[45] Merris Amos, "Transplanting Human Rights Norms: The Case of the United Kingdom's Human Rights Act", Human Rights Quarterly, 36 (2013), s. 386.]

getirmiştir.[46] Özellikle yayımın önceden engellenmesine yönelik müdahaleler bakımından daha sıkı bir değerlendirme standardı benimsenmiştir. Bu durum, İngiliz hukukunda ifade özgürlüğünün yalnızca bireysel bir hak olarak değil, demokratik kamusal tartışmanın temel unsurlarından biri olarak değerlendirildiğini göstermektedir.[47]

Bununla birlikte Birleşik Krallık hukukunda ifade özgürlüğü hiçbir dönemde mutlak bir hak olarak kabul edilmemiştir.[48] AİHS'nin 10. maddesi ve HRA çerçevesinde ifade özgürlüğü; ulusal güvenlik, kamu düzeni, kamu sağlığı ve başkalarının haklarının korunması gibi meşru amaçlarla sınırlandırılabilmektedir. Birleşik Krallık'ta ifade özgürlüğüne yönelik sınırlamalar çeşitli yasal düzenlemeler aracılığıyla da somutlaştırılmıştır. Bu kapsamda Public Order Act 1986, tehdit, hakaret veya nefret söylemi niteliğindeki ifadelerin kamu düzeni ve toplumsal barış bakımından doğurabileceği riskleri esas alarak belirli müdahale alanları öngörmektedir.[49] Benzer şekilde Communications Act 2003 de elektronik iletişim araçları üzerinden yapılan ağır derecede saldırgan, tehditkar veya kamu düzenini bozabilecek paylaşımlar bakımından çeşitli yaptırımlar düzenlemektedir.[50]

Ancak İngiliz hukukunda asıl tartışma, müdahalenin varlığından çok müdahalenin hangi ölçütlerle meşrulaştırılacağı noktasında ortaya çıkmaktadır. Özellikle son yıllarda dijital iletişim, yanlış bilgiyle mücadele ve kamusal güvenliğin korunması gibi gerekçelerle ifade özgürlüğüne yönelik müdahalelerin kapsamı genişlemiştir.[51] Bu durum, devletin kamusal tartışma alanındaki rolü ve sınırları bakımından yeni anayasal tartışmaları beraberinde getirmiştir.[52]

Nitekim İngiliz hukukunda ifade özgürlüğüne ilişkin içtihatlar da bağlam temelli bir dengeleme yaklaşımı geliştirmiştir. Reynolds v. Times Newspapers Ltd. kararında House of

[46] Human Rights Act 1998, Section 12.

[47] Eric Barendt, Freedom of Speech, Oxford University Press, 2005, s. 13 vd

[48] European Parliament, Freedom of Expression, A Comparative-Law Perspective, The United Kingdom, European Parliamentary Research Service, 2019, s. 1 vd.

[49] Public Order Act, Part III, Part IIIA.; Micheal White, Government Suffers Chaotic Double Defeat over Bill to Combat Religious Hatred, https://www.theguardian.com/politics/2006/feb/01/religion.immigrationpolicy (Erişim Tarihi: 25.01.2026)

[50] Communications Act 2003, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/21/contents (Erişim Tarihi: 22.02.2026.); UK Parliament, House of Lords Library, Freedom of Expression Online: Communications and Digital Committee Report, https://lordslibrary.parliament.uk/freedom-of-expression-online-communications-and-digital-committee-report/, (Erişim Tarihi: 21.01.2026.)

[51] "İngiltere'de 2011 yılında meydana gelen olaylar sonrasında görülen yüksek profilli bir davada, 22 yaşındaki bir kişi Facebook hesabında "Warrington Riots" başlıklı bir sayfa oluşturduğu için dört yıl hapis cezasına mahkum edilmiştir. Sanığın paylaşımı sarhoş halde yaptığı, birkaç saat sonra ise bunun bir şaka olduğunu belirterek kaldırdığı ifade edilmiştir. Her ne kadar isyan çağrısı niteliğindeki açıklamaların korunması gerektiği söylenemese de birçok yorumcu verilen cezanın orantısız olduğunu ileri sürmüştür. Benzer şekilde "Twitter şaka davası" olarak bilinen bir olayda da bir kişi, havaalanını havaya uçurmaya ilişkin şaka içerikli paylaşımı nedeniyle mahkum edilmiştir. Bu örneklerde konuşmacıların -çoğu zaman- sınırı aşmış ve dijital medyayı daha sorumlu kullanması gerekmiş olsa da evindeki masasından birkaç saniye içerisinde yazılıp gönderilen ifadelerin "ağır" ceza yaptırımlarına veya maliyetli hukuk davalarına yol açabilmeleri dikkat çekicidir." Jakob Rowbottom, "To Rant, Vent and Converse Protecting Low Level Digital Speech", The Cambridge Law Journal, 71/2 (2012), s. 357; Jakob, Rowbottom, Media Law, Oxford: Hart Publishing, 2024, s. 402 vd.

[52] Birleşik Krallık'ta ifade özgürlüğünün durumuna ilişkin eleştirel değerlendirme için baknız: Taylor A. Hughson; Simina Dragoş, "The United Kingdom's Free Speech Crisis: From the Fringes to a Mainstream Political Project 2010-2023", Curent Sociology, 73/6 (2024), s. 856-773.

Lords, ifade özgürlüğü ile bireyin itibarının korunması arasında hassas bir denge kurulması gerektiğini vurgulamış ve kamu yararına ilişkin haberlerin belirli koşullar altında hukuki korumadan yararlanabileceğini kabul etmiştir.[53] Kararda geliştirilen "sorumlu gazetecilik" yaklaşımı, kamusal tartışmalar bakımından ifade özgürlüğünün güçlü bir koruma alanına sahip olduğunu kabul etmekle birlikte, bu özgürlüğün tamamen sorumsuz bir kullanım alanı yaratmadığını da ortaya koymuştur.[54] Özellikle House of Lords'un, "katı" sorumluluk anlayışının kamusal tartışmalar üzerinde "caydırıcı etki" yaratabileceğine açık biçimde dikkat çekmesi önemlidir. Mahkeme'ye göre kamusal yararı ilgilendiren meselelerde "aşırı müdahaleci bir sorumluluk rejimi"nin benimsenmesi, gazetecilerin ve kamusal tartışmaya katılan bireylerin oto sansüre yönelmesine neden olabilir.[55] Bu yaklaşım, İngiliz hukukunda ifade özgürlüğünün salt bireysel bir hak olarak değil, demokratik kamusal tartışmanın sürdürülebilmesi bakımından kurumsal bir güvence olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Benzer şekilde Regina (ProLife Alliance) v. BBC kararında da House of Lords, siyasal ve kamusal içerikli ifadelerin ifade özgürlüğü bakımından özel önem taşıdığını kabul etmekle birlikte, yayıncılık alanında kamu ahlakı ve toplumsal etkilerin de dikkate alınabileceğini belirtmiştir.[56] Mahkeme, müdahalenin doğrudan siyasal görüşe değil, grafik sunum biçimine yönelik olduğunu vurgulamıştır. Böylece İngiliz hukukunda ifade özgürlüğüne ilişkin müdahalelerin yalnızca ifadenin içeriği bakımından değil; bağlamı, toplumsal etkisi ve yaratabileceği kamusal sonuçlar bakımından da değerlendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte bu yaklaşım, özellikle kamu makamlarının "zararlı" veya "kabul edilemez" görülen ifadeleri sınırlandırırken hangi ölçütlere dayanacağı sorununu da beraberinde getirmektedir. Zira ifade özgürlüğüne yönelik müdahalelerin kapsamının genişlemesi, devletin kamusal tartışma alanı üzerindeki etkisini artırabilmekte ve kamusal yarar gerekçesiyle paternalist (korumacı) müdahalelerin meşrulaştırılması riskini doğurabilmektedir.[57]

Bu tartışmalar sağlık alanında daha karmaşık bir görünüm kazanmaktadır. Çünkü sağlık profesyonellerinin kamusal açıklamaları, sıradan bireysel ifadelerden farklı bir etki kapasitesine sahiptir. Hekimlerin uzmanlık statüsü ve meslekî otoriteleri, kamuoyunun bu açıklamalara

[53] Judgments, Reynolds v. Times Newspapers Limited and Others House of Lords, https://publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd991028/rey01.htm (Erişim Tarihi:24.02.2026.).

[54] Karara temel olan yasa: Defamation Act 2013, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/26/contents (Erişim Tarihi:02.02.2026.)

[55] Schauer, Fear, Risk s. 692; Jonathan W. Penney, Understanding Chilling Effects, Minnesota Law Review, 106/3 2022, s. 1489.

[56] Judgments- Regina v. British Broadcasting Corporation (Appellants) ex ante Prolife Alliance (Repsondents), https://publications.parliament.uk/pa/ld200203/ldjudgmt/jd030515/bbc-1.htm (Erişim Tarihi: 24.02.2026.); Broadcasting, An Agreement Between Her Majesty's Secretary of State for Culture, Media and Sport and the British Broadcasting Corporation, https://downloads.bbc.co.uk/bbctrust/assets/files/pdf/about/how_we_govern/2016/agreement.pdf (Erişim Tarihi: 06.06.2025.); BBC Royal Charter Archieve, https://www.bbc.com/historyofthebbc/research/royal-charter (Erişim Tarihi:06.06.2025.)

[57] Şebnem Özdemir, Liberter Paternalizm (Özgürlükçü Babacılık) ve Devlet Politikaları, Toplumsal Politika Dergisi, 3/1, 2022, s. 40; Detaylı bilgi için bakınız: Cass, Sunstein; Richard, Thaler, Nudge, New Haven, Yale University Press, 2008, s. 73 vd.

daha yüksek güven atfetmesine yol açmaktadır.[58] Pandemi döneminde sağlık profesyonellerinin açıklamalarının doğrudan bireylerin sağlık tercihleri ve kamusal sağlık politikaları üzerinde etkili olabilmesi, düzenleyici kurumların müdahale alanını genişletmiştir. Bununla birlikte bu müdahalelerin, alternatif veya eleştirel görüşler üzerinde caydırıcı etki yaratıp yaratmayacağı da ayrıca tartışma konusu olmuştur.

Bu gerilimin dikkat çekici örneklerinden biri, Andrew Wakefield hakkında yürütülen disiplin sürecidir. Wakefield'ın kızamık-kızamıkçık-kabakulak (MMR) aşısı ile otizm arasında bağlantı bulunduğunu ileri süren çalışmasının ardından General Medical Council tarafından meslekten çıkarılması, kamu sağlığı ile bilimsel ifade özgürlüğü arasındaki ilişkinin yoğun biçimde tartışılmasına yol açmıştır.[59] Süreç içerisinde çalışmanın metodolojik ve etik açıdan ciddi sorunlar taşıdığı tespit edilmiş; disiplin müdahalesi yalnızca görüş açıklanmış olması nedeniyle değil, kamu sağlığını ciddi biçimde riske atan ve meslekî etikle bağdaşmayan davranışlar nedeniyle gerekçelendirilmiştir. Bununla birlikte Wakefield davası, bilimsel ifadelerin hangi ölçütlerle "yanlış", "yanıltıcı" veya "tehlikeli" kabul edileceği sorununu da görünür hâle getirmiştir. Özellikle bilimsel bilginin zaman içerisinde değişebilir olması, düzenleyici kurumların "doğru bilimsel görüşü" belirleme yetkisinin sınırlarını tartışmalı hâle getirmektedir.[60] Bu nedenle sağlık alanındaki disiplin müdahaleler bilimsel tartışma ortamının korunması bakımından da değerlendirilmelidir.[61]

Bununla birlikte aynı süreçte John Walker-Smith tarafından açılan temyiz davasında mahkeme, düzenleyici otoritenin takdir yetkisinin sınırsız olmadığını vurgulamıştır.[62] Mahkemeye göre meslekî disiplin müdahaleleri yeterli gerekçe, adil süreç ve ölçülülük ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmelidir. Böylece İngiliz hukukunda bir yandan kamu sağlığının ve tıp mesleğine duyulan güvenin korunması meşru görülürken, diğer yandan düzenleyici kurumların müdahalelerinin yargısal denetime tabi olduğu kabul edilmiştir. Bu yaklaşım, devletin kamu sağlığını koruma yönündeki pozitif yükümlülükleri ile ifade özgürlüğü arasındaki ilişkinin mutlak bir üstünlük ilişkisi içinde değerlendirilmediğini göstermektedir.

Benzer şekilde Bawa-Garba v. General Medical Council kararında da mahkeme, tıp mesleğine duyulan kamusal güvenin korunmasının önemli bir kamusal menfaat oluşturduğunu belirtmiştir.[63] Kriz dönemlerinde sağlık profesyonellerinin açıklamalarının kamuoyunda doğurabileceği etkiler dikkate alınmış; meslekî sorumluluk ile ifade özgürlüğü arasındaki

[58] Claudia Haupt, "Professional Speech", Yale Law Journal, 125/5 (2016), s. 1248 vd; Ryan, Calo, "Digital Market Manipulation", The George Washington Law Review, 82, 2014, s. 1031.

[59] Owen Dyer, "Wakefield tells GMC he was motivated by concern for autistic children", BMJ, 336 (2008), s. 738.

[60] Kuhn, The Structure of Scientific, s. 52 vd.

[61] Joel A. Harrison, "Expert Commentary Series,Andrew Wakefield Has Never Been Exonerated, 2016, s. 5, https://vaccinateyourfamily.org/wp-content/uploads/2019/02/Andrew-Wakefield-Has-Never-Been-Exonerated-updated.pdf (Erişim Tarihi: 02.02.2026.)

[62] England and Wales High Court, Walker Smith v. General Medical Council, B.N: CO/7039/2010, K.T: 07.03.2012.

[63] Queen's Bench Division, Divisional Court, Bawa-Garba v. General Medical Council, B.N: C1/2018/0356, K.T: 13/08/2018.; Daha yakın tarihli bir örnek olarak, Professional Standards Authority v. Social Work England (2023) kararında, COVID-19 hakkında yanıltıcı sosyal medya paylaşımları nedeniyle bir sosyal hizmet uzmanının görevden uzaklaştırılması onanmış; kamu kurumlarının pandemide bilimsel bilgi temelli politika üretme kapasitesini zayıflatacak söylemlerin, ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilemeyeceği belirtilmiştir.

ilişkinin daha hassas bir dengeleme gerektirdiği kabul edilmiştir. Bununla birlikte sağlık profesyonellerine yönelik disiplin müdahalelerinin kapsamının genişlemesi, düzenleyici kurumların kamusal tartışma alanı üzerindeki etkisinin artmasına da yol açabilmektedir. Kamu sağlığının korunması gerekçesiyle yapılan müdahalelerin aşırı paternalist bir niteliğe dönüşmesi hâlinde, sağlık alanındaki alternatif veya eleştirel görüşlerin kamusal tartışma dışına itilmesi riski ortaya çıkabilmektedir.

III. ADIL V. GENERAL MEDICAL COUNCIL DAVASI

Adil v. General Medical Council davası, pandemi döneminde sağlık profesyonellerinin kamusal açıklamalarına yönelik müdahalelerin ifade özgürlüğü bakımından hangi sınırlar içerisinde değerlendirileceği sorununu görünür hâle getirmesi bakımından önem taşımaktadır. Dava, bir hekimin COVID-19 pandemisi ve aşılara ilişkin açıklamaları nedeniyle meslekî disiplin yaptırımına tabi tutulmasının, HRA ve AİHS kapsamında güvence altına alınan ifade özgürlüğü ile ne ölçüde bağdaştığı sorusunu gündeme getirmiştir. Bu yönüyle uyuşmazlık, yalnızca meslekî disiplin hukukuna ilişkin teknik bir ihtilaf değildir. Uyuşmazlık, kamu sağlığının korunması, tıp mesleğine duyulan güvenin sürdürülmesi ve sağlık alanındaki kamusal tartışmaların sınırları bakımından daha geniş anayasal tartışmaları da içermektedir.

A. Olayın Arka Planı

Uyuşmazlığın temelinde aktif olarak hekimlik yapan Mohammad Adil'in pandemi döneminde sosyal medya platformları ve video paylaşımları aracılığıyla yaptığı açıklamalar yer almaktadır. Adil, COVID-19 pandemisinin gerçekte mevcut olmadığı, pandeminin küresel ölçekte kurgulanmış bir süreç olduğu ve uygulanan sağlık tedbirlerinin bilimsel temelden yoksun bulunduğu yönünde açıklamalar yapmıştır. Bunun yanında COVID-19 aşılarının güvenli olmadığı, insanlara zarar verdiği ve kamuoyundan bazı gerçeklerin bilinçli biçimde gizlendiği yönünde çeşitli iddialarda bulunmuştur.[64]

Adil'in açıklamalarını özellikle YouTube videoları ve sosyal medya paylaşımları aracılığıyla yaydığı anlaşılmaktadır. Ayrıca bu açıklamaları yaparken kendisini cerrah olarak tanıtmıştır. Bu açıklamaların akabinde General Medical Council (GMC) bünyesinde disiplin süreci başlatılmıştır.

Birleşik Krallık'ta GMC, hekimlik mesleğinin düzenlenmesinden ve meslek standartlarının korunmasından sorumlu düzenleyici kurumdur.[65] GMC, hekimin mesleği icra yeterliliği hakkında kaygı doğuran durumlarda soruşturma yürütmekte ve gerekli gördüğü hâllerde dosyayı Medical Practitioners Tribunal'a (Kurul) sevk etmektedir. Bu nedenle süreçte GMC ile Kurul'un işlevleri birbirinden ayrıdır. GMC, iddiaları ileri süren ve süreci başlatan düzenleyici kurum konumundadır. Kurul ise bu iddiaları değerlendirmektedir. İsnat edilen fiillerin sabit olup olmadığını, hekimin mesleği icra yeterliliğinin etkilenip etkilenmediğini ve gerekirse

[64] King's Bench Divison, Administrative Court, Mohammad Adil v. General Medical Council, B.N: CO/2640/2022, K.T: 05.04.2023, p. 3 vd.
[65] Bakınız: General Medical Council, https://www.gmc-uk.org/ (Erişim Tarihi: 25.05.2026.)

hangi yaptırımın uygulanacağını belirlemektedir.[66] Adil davasında da süreç bu şekilde işlemiştir. GMC, Adil'in pandemi dönemindeki açıklamalarının meslek standartlarıyla bağdaşmadığını ileri sürmüştür. Kurul ise bu iddiaları incelemiş ve Adil'in mesleği icra yeterliliğinin etkilendiği sonucuna ulaşarak yaptırım uygulamıştır. Daha sonra bu karar, Medical Act kapsamında mahkeme önünde denetlenmiştir.

Kurul, Adil'in pandemi döneminde yaptığı açıklamaların Good Medical Practice ilkeleriyle[67] bağdaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Özellikle bir hekimin unvanını kullanarak kamuoyuna yaptığı açıklamalarda bilimsel ve meslekî sorumluluk standartlarına uygun davranması gerektiği vurgulanmıştır. Kurula göre sağlık profesyonellerinin açıklamaları, sıradan bireysel ifadelerden farklı bir etki kapasitesine sahiptir. Bu nedenle yanlış veya yanıltıcı sağlık bilgilerinin yayılması, yalnızca bireysel görüş açıklaması olarak değerlendirilemez.[68]

Adil ise açıklamalarının ifade özgürlüğü kapsamında korunması gerektiğini ileri sürmüştür. Başvurucuya göre pandemi politikaları ve aşı uygulamaları hakkında eleştirel görüş açıklanması demokratik toplum bakımından meşru bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Ayrıca bilimsel konuların tamamen yeknesak olmadığı ve sağlık politikalarının kamusal tartışmaya açık olması gerektiği savunulmuştur.

Kurul, tarafından verilen karara karşı yapılan başvuru, Medical Act kapsamında öngörülen kanun yolu doğrultusunda King's Bench Division bünyesindeki Administrative Court önüne taşınmıştır.[69] Böylece uyuşmazlık, salt meslekî disiplin hukuku bakımından değil; ifade özgürlüğünün sınırları bakımından da yargısal denetime konu olmuştur.

B. KURULUN YAKLAŞIMI

Kurul, Mohammad Adil'in pandemi dönemindeki açıklamalarının meslek etiğine aykırı davranış oluşturup oluşturmadığını ve bu durumun mesleği icra yeterliliğini etkileyip etkilemediğini incelemiştir. Değerlendirmede General Medical Council tarafından yayımlanan Good Medical Practice ilkeleri ile Doctors' Use of Social Media rehberi esas alınmıştır.[70] Kurul ayrıca başvurucunun AİHS'nin 10. maddesi kapsamında ifade özgürlüğünden yararlandığını kabul etmiştir.[71] Bununla birlikte Kurul'a göre ifade özgürlüğü, hekimlik mesleğinin gerektirdiği sorumluluklardan tamamen bağımsız değerlendirilemez.

Kurul incelemeyi üç aşamada yürütmüştür. İlk aşamada isnat edilen fiillerin gerçekleşip gerçekleşmediği değerlendirilmiştir. İkinci aşamada bu fiillerin meslek etiğine aykırı davranış niteliği taşıyıp taşımadığı incelenmiştir. Son aşamada ise uygulanacak yaptırım belirlenmiştir.

[66] Medical Act 1983, Section 44, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1983/54/section/44 (Erişim Tarihi: 26.05.2026.)
[67] Good Medical Practice Content, https://www.gmc-uk.org/professional-standards/the-professional-standards/good-medical-practice/domain-4-trust-and-professionalism (Erişim Tarihi: 02.02.2026.)
[68] Mohammad Adil v. General Medical Council, p. 8.
[69] Court's of King's Bench Division, https://www.judiciary.uk/courts-and-tribunals/kings-bench-division/courts-of-the-kings-bench-division/ (Erişim Tarihi: 10.02.2026.)
[70] Doctors Use of Social Media, https://www.gmc-uk.org/-/media/gmc-site/ethical-guidance/archived-guidance/doctors-use-of-social-media.pdf (Erişim Tarihi: 02.02.2026.)
[71] Mohammad Adil v. General Medical Council, p. 1 vd.

Uyuşmazlığın temelini Adil'in sosyal medya ve video paylaşım platformlarında yaptığı açıklamalar oluşturmuştur. Kurul, Adil'in COVID-19 pandemisinin gerçekte mevcut olmadığı, pandeminin küresel bir komplo kapsamında üretildiği ve aşıların insanlara zarar vermek amacıyla geliştirildiği yönünde açıklamalarda bulunduğunu tespit etmiştir.[72] Ayrıca Adil'in bu açıklamaları yaparken kendisini NHS danışman cerrahı olarak tanıttığı ve görüşlerini meslekî unvanıyla desteklediği belirtilmiştir.

Kurul'a göre bir hekimin kamuya açık açıklamaları sıradan bireysel ifadelerle aynı şekilde değerlendirilemez. Hekimlik mesleği toplum nezdinde güvenilir bilgi kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle sağlık profesyonellerinin açıklamaları kamuoyu üzerinde daha güçlü etki doğurabilmektedir. Kurul, bilimsel temeli bulunmayan veya doğruluğu teyit edilmemiş sağlık iddialarının hekim sıfatıyla kamuoyuna sunulmasının toplum sağlığı politikalarına duyulan güveni zedeleyebileceğini değerlendirmiştir.[73]

Kurul, Adil'in pandemi politikaları ve aşı uygulamaları hakkında eleştirel görüş açıklayabileceğini kabul etmiştir. Ancak ifade özgürlüğünün mutlak olmadığı belirtilmiştir. Özellikle pandemi koşullarında yanıltıcı sağlık açıklamalarının toplum sağlığı üzerinde ciddi sonuçlar doğurabileceği vurgulanmıştır. Bu nedenle Kurul, başvurucunun açıklamalarını yalnızca bireysel kanaat açıklaması olarak değerlendirmemiştir.

Kararda pandemi döneminin yarattığı hassas koşullara da dikkat çekilmiştir. Kurul'a göre sağlık profesyonellerinin yerleşik tıbbî görüşle açık biçimde çelişen açıklamalar yapması, halkın sağlık politikalarına duyduğu güveni azaltma riski taşımaktadır.[74] Özellikle Adil'in meslekî unvanını kullanarak kesin ifadeler içeren açıklamalar yapmasının bu riski artırdığı belirtilmiştir.

Kurul ayrıca Adil'in düzenleyici otoriteye bazı içerikleri kaldıracağı yönünde taahhütte bulunmasına rağmen benzer açıklamaları sürdürmesini de olumsuz değerlendirmiştir. Bu durum, meslekî sorumluluk ve düzenleyici kurumla iş birliği yükümlülüğü bakımından dikkate alınmıştır.

Yaptırım aşamasında Kurul, başvurucunun sağlık sorunlarını ve sonradan pişmanlık açıklamalarında bulunmasını hafifletici unsur olarak değerlendirmiştir. Ancak açıklamaların niteliği, belirli bir süre boyunca devam etmiş olması ve kamu sağlığı üzerindeki potansiyel etkisi dikkate alınarak bu unsurların sınırlı ağırlık taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak Adil'in tıbbi sicil kaydının altı ay süreyle askıya alınmasına karar verilmiştir.[75] Kurul ayrıca, esas askıya alma kararına karşı yapılan başvuru süreci sonuçlanıncaya kadar yürürlükte kalmak üzere derhal uygulanacak geçici bir askıya alma tedbirine de hükmetmiştir.

[72] Mohammad Adil v. General Medical Council, p. 3-5.
[73] Mohammad Adil v. General Medical Council, p. 6 vd.
[74] Mohammad Adil v. General Medical Council, p. 7-8.
[75] Mohammad Adil v. General Medical Council, p. 10.

C. TEMYİZ AŞAMASI

1. Temyiz Başvurusu ve Başvurucunun İddiaları

Adil, Kurul tarafından verilen karara karşı temyiz yoluna başvurmuştur. Başvurucu, uygulanan disiplin yaptırımının HRA ve AİHS kapsamında korunan ifade özgürlüğünü ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Başvuru Administrative Court (Mahkeme) tarafından incelenmiştir.

Adil'in temel iddiası, uygulanan müdahalenin "kanunla öngörülmüş" olmadığı ve orantısız nitelik taşıdığı yönündedir. Başvurucuya göre Good Medical Practice rehberi ile GMC'nin sosyal medya kılavuzları, hangi tür açıklamaların disiplin yaptırımı doğuracağını yeterli açıklıkta göstermemektedir. Bu nedenle müdahalenin hukuki öngörülebilirlik şartını karşılamadığı ileri sürülmüştür.[76]

Adil, ayrıca pandemi politikaları ve aşı uygulamalarına yönelik eleştirel açıklamaların tek başına disiplin yaptırımına konu edilmesinin ifade özgürlüğü üzerindeki olumsuz etkisine vurgu yapmıştır. Ona göre ifade özgürlüğüne yapılan müdahalelerde takdir marjı dar olmalıdır.[77] Zira ifade özgürlüğünün demokratik toplum bakımından taşıdığı önem izahtan varestedir. Adil'e göre yerleşik tıbbî görüşlerden ayrılmak, tek başına meslek etiğine aykırı davranış olarak değerlendirilemez. Bunun yanında, uygulanan altı aylık askıya alma yaptırımı ile temyiz sürecinde yürürlüğe konulan geçici askıya alma tedbirinin de orantısız olduğu da Adil tarafından ileri sürülmüştür.[78]

2. Mahkeme'nin İncelemesi

Mahkeme uyuşmazlığı AİHS'nin 10. maddesi kapsamında ve AİHM'nin ifade özgürlüğüne müdahalelerin denetlenmesinde benimsediği yerleşik "üç aşamalı test" çerçevesinde değerlendirmiştir. Üç aşamalı testin ilk aşamasında müdahalenin erişilebilir ve öngörülebilir bir hukuki temele dayanıp dayanmadığı incelenmektedir.[79] İkinci aşamada müdahalenin AİHS'nin 10. maddesinin ikinci fıkrasında sayılan meşru amaçlardan birine yönelip yönelmediği değerlendirilmektedir.[80] Üçüncü aşamada ise müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığı araştırılmaktadır. Bu son aşama, özellikle müdahalenin zorlayıcı bir toplumsal ihtiyaca karşılık gelip gelmediği ve izlenen amaçla orantılı olup olmadığı sorularına odaklanılmaktadır.[81] AİHM'nin yerleşik içtihadında bu üç koşul kümülatif niteliktedir. Bu

[76] Mohammad Adil v. General Medical Council, p. 12 vd.
[77] Mohammad Adil v. General Medical Council, p. 22-25.
[78] Mohammad Adil v. General Medical Council, p. 37.
[79] AİHM, Handyside v. The United Kingdom, p. 50; Lingens v. Austria, B.N:9815/82, K.T:8.07.1986 p. 40; Barfod v. Denmark, B.N:11508/85, K.T:22.02.1989, p. 28; Jersild v. Denmark, B.N:15890/89, K.T:23.09.1994, p. 31; Zana v. Turkey, K.T:25.11.1997, B.N:18954/91, p. 51; Stoll v. Switzerland, B.N:69698/01, K.T:10.12.2007, p. 101; Sanoma Uitgevers BV v. the Netherlands, B.N:38224/03, K.T:14.09.2010, p. 81; De Wilde, Ooms ve Versyp v. Belgium, B.N: 2832/66, 2835/66, 2899/66, K.T:18.06.1971, p. 93; Steel and Morris v. the United Kingdom, K.T:15.02.2005, B.N:68416/01; Manole and Others v. Moldova, B.N:13936/02, K.T:17.09.2009.
[80] Funke v. France, B.N:10828/84, K.T:25.02.1993, p. 55; Silver and Others v. The United Kingdom, B.N:5947/72, K.T:25.03.1983, p. 95.
[81] The Sunday Times v. The United Kingdom, (no. 1), p. 62; Abdurrahman Eren, Özgürlüklerin Sınırlanmasında Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2004, 183.

nedenle koşullardan birinin bulunmaması hâlinde müdahale Sözleşme'ye aykırı kabul edilmektedir.[82]

Mahkeme, Adil davasında bu çerçeveyi sağlık profesyonellerinin kamusal açıklamaları bakımından uygulamıştır. Adil'in YouTube videolarında yaptığı açıklamaların ifade özgürlüğü kapsamında bir değerlendirmeye tabi tutulacağını hususunda uyuşmazlık bulunmamaktadır. Kurul'un bu açıklamaları meslek etiğine aykırı davranış olarak değerlendirmesi, mesleğini sürdürme yeterliliğinin etkilendiğine karar vermesi ve disiplin yaptırımı uygulaması ise ifade özgürlüğüne müdahaledir.[83] Bu noktada asıl mesele, söz konusu müdahalenin AİHS'nin 10. maddesinin ikinci fıkrası bakımından hukuka uygun addedilip addedilemeyeceğidir.

Mahkeme ilk olarak müdahalenin "kanunla öngörülmüş" olup olmadığını değerlendirmiştir. Adil, Good Medical Practice rehberi ile GMC'nin sosyal medya kılavuzlarının yeterince açık olmadığını ileri sürmüştür. Ona göre bu belgeler, hangi tür açıklamaların disiplin yaptırımına yol açacağını makul ölçüde öngörülebilir kılmamaktadır.[84] GMC ise Medical Act 1983 hükümlerinin tek başına yeterli hukuki temel oluşturduğunu savunmuştur.

Mahkeme, GMC'nin bu savunmasını tam olarak kabul etmemiştir. Medical Act 1983'ün GMC'ye meslek standartlarını belirleme ve kamu yararını koruma görevi verdiği kabul edilmiştir. Ancak Mahkeme'ye göre Kanun hükümleri tek başına öngörülebilirlik şartını karşılamaya yetmez. Bu hükümler, GMC'nin yetkisini ve görev alanını belirlemektedir. Fakat hekimlerin hangi davranışlarının disiplin sorumluluğu doğurabileceğini anlamaları için Kanun'un GMC tarafından yayımlanan rehberlerle birlikte okunması gerekir.[85]

Bu noktada Mahkeme özellikle Good Medical Practice rehberine ve GMC'nin sosyal medya kılavuzuna önem vermiştir. Good Medical Practice rehberinin 65. paragrafı, doktorların davranışlarının hem hastaların kendilerine duyduğu güveni hem de kamunun tıp mesleğine duyduğu güveni haklı çıkaracak nitelikte olması gerektiğini belirtmektedir. Sosyal medya kılavuzu ise bu yükümlülüğün YouTube gibi platformlarda da geçerli olduğunu açıkça ifade etmektedir. Kılavuzda, kamuya açık sosyal medya ortamında kendisini doktor olarak tanıtan kişilerin yazdıklarının güvenilir kabul edilebileceği ve daha geniş anlamda mesleğin görüşünü yansıtıyor gibi algılanabileceği belirtilmiştir.[86]

---

[82] Yaşar Salihpaşaoğlu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem ve İlkeler, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s. 159; Mehmet Alp Didinmez, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Üç Aşamalı Testi", Kırıkkale Hukuk Mecmuası, 1/1 (2021), s. 152; Murat Tümay, "The Concept of 'Necessary in a Democratic Society' in Restriction of Fundamental Rights A Reflection From European Convention on Human Rights", Human Rights Review, 1/2 (2011), s. 1; AİHM, Young, James and Webster v. the United Kingdom, BN:7601/76; 7806/77, KT:13.08.1981, p. 63; Nedim Şener v. Turkey, B.N:38270/11, K.T:08.07.2014, p. 100, 101; S.A.S. v. France, B.N:43835/11, K.T:01.07.2014, p. 113; Parrillo v. Italy, B.N:46470/11, K.T:27.08.2015, p.163; Aliyev v. Azerbaijan, B.N:68762/14, K.T:20.09.2018, p.182; Chahal v. The United Kingdom, B.N:22414/93, K.T:15.11.1996, p. 96; N v. Findland, B.N:38885/02, K.T:26.07.2005, p.160; Handyside v. The United Kingdrom, p. 49; Sürek v. Turkey, p. 58; Soering v. The United Kingdom, B.N:14038/88, K.T:07.07.1989, p. 88.

[83] Adil v. General Medical Council, p. 21.

[84] Adil v. General Medical Council, p. 12-13.

[85] Adil v. General Medical Council, p. 14-16.

[86] Adil v. General Medical Council, p. 16-17.

Mahkeme'ye göre bu düzenlemeler genel ifadeler içerse de meslekî düzenleme bağlamında yeterli açıklığa sahiptir. Özellikle hekimlik gibi güvene dayalı bir meslekte, standartların tamamen ayrıntılı ve kazuistik biçimde yazılması beklenemez. Önemli olan, ilgili kişinin davranışının meslekî standartlarla çatışabileceğini makul ölçüde öngörebilmesidir.[87] Somut olayda Mahkeme, Adil'in hekim sıfatıyla kamuya açık platformlarda yaptığı açıklamaların disiplin sorumluluğu doğurabileceğini öngörebilecek durumda olduğu sonucuna ulaşmıştır.[88]

Mahkeme bu değerlendirmeyi yaparken GMC'nin suçlama metnindeki bazı sorunlara da dikkat çekmiştir. Özellikle "kamu sağlığını zayıflatma" ve "yaygın kabul gören tıbbî görüşe aykırılık" ifadelerinin doğrudan Good Medical Practice rehberindeki açık standartlara bağlanmamış olmasını isabetli bulmamıştır. Mahkeme'ye göre bu durum, GMC'nin hangi davranışın disiplin sorumluluğu doğuracağını olaydan sonra belirlediği izlenimini yaratabilir.[89] Ancak somut olayda bu eksiklik sonuca etkili görülmemiştir. Mahkeme, bu ifadeleri esasen kamunun tıp mesleğine duyduğu güveni koruma yükümlülüğünün ayrıntıları olarak değerlendirmiştir.[90]

Mahkeme daha sonra müdahalenin meşru amaç taşıyıp taşımadığını ele almıştır. Kararda kamu sağlığının korunması, kamu güvenliğinin sağlanması, başkalarının haklarının korunması ve tıp mesleğine duyulan güvenin sürdürülmesi meşru amaçlar arasında değerlendirilmiştir. Mahkeme'ye göre tıp mesleğinin güvenilirliğini korumak, AİHS'nin 10. maddesinin ikinci fıkrası bakımından meşru bir amaçtır. Bu nedenle Kurul'un bu konuda yaptığı değerlendirme tamamen göz ardı edilemez.[91]

Bununla birlikte Mahkeme, ifade özgürlüğünün özel önemini de kabul etmiştir. Adil, ifade özgürlüğüne müdahalelerde karar mercilerine tanınacak takdir marjının dar olması gerektiğini ileri sürmüştür. Mahkeme bu argümanı belirli ölçüde kabul etmiştir.[92] Ancak Kurul'un tıp mesleğine ilişkin uzman bir karar mercii olduğunu da vurgulamıştır. Bu nedenle meslekî saygınlık ve kamu güveni gibi konularda Kurul'un değerlendirmesine belirli ağırlık verilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Orantılılık incelemesinde Mahkeme ilk olarak Adil'in açıklamalarının meslekî alan dışında yapıldığı savunmasını değerlendirmiştir.[93] Adil, YouTube videolarında alelade bir kişi olarak konuştuğunu ileri sürmüştür. Mahkeme bu görüşü kabul etmemiştir. Karara göre Adil videolarda kendisini açıkça hekim olarak tanıtmış, cerrahi uzmanlığını, bilimsel çalışmalarını ve uzun yıllara dayanan meslekî deneyimini vurgulamıştır. Bu nedenle açıklamalar sıradan bireysel görüş açıklaması olarak görülemez.[94]

[87] Bakınız: Gökhan, Ölmez, Suçun Tanımlanabilir ve Değerlendirilebilir Unsurları, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2020, s. 72.
[88] Adil v. General Medical Council, p. 17-20.
[89] Adil v. General Medical Council, p. 18-19.
[90] Adil v. General Medical Council, p. 19-20.
[91] Adil v. General Medical Council, p. 23-24.
[92] AİHM, Zemmour v. France, B.N: 63539/19, K.T: 20.12.2022, p. 30; Sanchez v. France, B.N: 45581/15, K.T: 15.05.2023, p. 125.
[93] Derya Doğru, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargılamasında Takdir Marjı Doktrini, Ankara: Turhan Kitabevi, 2019, s. 195, Yutaka Takahashi- Arai, The Margin of Appreciation Doctrine and the Principle of Proportionality in the Jurisprudence of the ECHR, Oxford: Intersentia Publication, 2001, s. 116.
[94] Adil v. General Medical Council, p. 26.

Mahkeme'ye göre Adil'in hekimlik sıfatını kullanması belirleyici önemdedir. Kurul da Adil'in Birleşik Krallık'ta doktor olma vasfını kullanarak görüşlerine güven kazandırmaya çalıştığını belirtmiştir. Kurul'a göre bu açıklamalar, halkın bir doktordan bekleyebileceği güveni zedelemiştir. Ayrıca bu açıklamaların, bazı kişilerin pandemi tedbirlerine uymamasına veya aşı yaptırmamasına yol açabilecek nitelikte olduğu değerlendirilmiştir.[95]

Mahkeme, açıklamaların içeriğini de ayrıntılı biçimde ele almıştır. Adil, SARS-CoV-2 virüsünün var olmadığını ileri sürmüştür. Pandeminin Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve İsrail hükümetleri arasında kurulan bir komplo olduğunu söylemiştir. Ayrıca aşıların nüfus kontrolü amacıyla kullanılacağını ve Bill Gates'in bu süreçte rol oynadığını iddia etmiştir.[96] Mahkeme bu açıklamaları bilimsel temelden uzak ve "aşırı" nitelikte görmüştür.

Mahkeme'ye göre açıklamaların "iş dışında" yapılmış olması sonucu değiştirmez. Nerede veya ne zaman yapıldıkları da belirleyici değildir. Önemli olan, Adil'in "hekim"lik konumunu kullanarak tıbbî önemi olan bir konuda görüş yaymasıdır.Mahkeme ayrıca Adil'in hasta tedavisi sırasında bu görüşlere dayanarak hareket etmemiş olmasının da sonucu değiştirmediğini belirtmiştir. Ancak bunun olmaması, "davranış"ının etkisini ortadan kaldırmamaktadır.[97]

Bu değerlendirmelerden hareketle Mahkeme, Kurul'un Adil'in açıklamalarının tıp mesleğine duyulan kamu güvenini azaltabileceği sonucuna varmasını "makul" bulmuştur. Mahkeme'ye göre Adil'in pandemi sırasında virüsün var olmadığını ve aşıların nüfus kontrolü amacıyla geliştirildiğini iddia etmesi, kamu sağlığının korunmasını zayıflatabilecek niteliktedir. Ayrıca bu açıklamalar, meşru tıbbî görüş olarak nitelendirilebilecek herhangi bir zeminden oldukça uzaktır.[98]

Mahkemeye göre ifade özgürlüğü nitelikli bir haktır. Bu özgürlük, kamu güvenliği, kamu sağlığı ve başkalarının haklarının korunması amacıyla sınırlanabilir. Mahkeme'ye göre, Kurul'un Adil'in açıklamalarını meslek etiğine aykırı davranış olarak nitelemesi, mesleğini sürdürme yeterliliğinin etkilendiğine karar vermesi ve altı aylık askıya alma yaptırımı uygulaması, ifade özgürlüğüne orantısız bir müdahale oluşturmamıştır.[99]

Kararın en dikkat çekici kısmı, "yaygın kabul gören tıbbî görüşe aykırılık" ölçütüne ilişkin değerlendirmedir. Mahkeme, bu ölçütün tek başına disiplin yaptırımını haklı gösteremeyeceğini açıkça belirtmiştir. Karara göre tıp alanında görüş ayrılıkları doğaldır. Farklı tıbbî hipotezlerin tartışılması veya yerleşik bilginin yeniden değerlendirilmesi bazı durumlarda açık bir değer taşır. Bu tür hâllerde disiplin yaptırımı, AİHS'nin 10. maddesine haksız bir müdahale oluşturabilir.[100]

Mahkeme bu nedenle yalnızca azınlıkta kalan veya alışılmışın dışında bir tıbbî görüşün savunulmasının cezalandırılmaması gerektiğini ifade etmiştir. Açık bir gerekçe bulunmadıkça,

[95] Adil v. General Medical Council, p. 27.
[96] Adil v. General Medical Council, p. 28.
[97] Adil v. General Medical Council, p. 28.
[98] Adil v. General Medical Council, p. 29.
[99] Adil v. General Medical Council, p. 30.
[100] Adil v. General Medical Council, p. 32.

bir hekimin meslekî alanda aykırı bir görüşe sahip olması veya bunu açıklaması yaptırım sebebi olmamalıdır. Mahkeme, hasta sağlığına veya kamu sağlığına zarar verildiğine ilişkin açık gerekçe bulunması hâlinde durumun farklı değerlendirilebileceğini belirtmiştir.

Mahkeme, Kurul'un "yaygın kabul gören tıbbî görüşe aykırılık" ölçütünü kullanmasını bu nedenle sorunlu bulmuştur. Karara göre GMC'nin yalnızca bir hekimin yaygın tıbbî görüşe katılmaması veya bunu ifade etmesi sebebiyle disiplin yaptırımı uygulaması, AİHS'nin 10. maddesini gündeme getirir. Böyle bir ölçütün uygulanması, bazı durumlarda haksız müdahaleye yol açabilir. Mahkeme, bu tür durumlarda açık bir gerekçelendirme yapılması gerektiğini özellikle vurgulamıştır.[101]

Buna rağmen Mahkeme, somut olayda AİHS'nin 10. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna ulaşmıştır. Çünkü Adil'in açıklamaları, yerleşik tıbbî görüşten ayrılan meşru bir bilimsel görüş olarak değerlendirilmemiştir. Mahkeme'ye göre "SARS-CoV-2 virüsünün hiç var olmadığı" gibi iddialar, hastalıkla mücadelede hangi tedbirlerin alınması gerektiğine ilişkin bilimsel görüş ayrılıklarından nitelik olarak farklıdır. Kurul'un bu açıklamaları "korku yayan komplo teorileri" olarak nitelendirmesi isabetli bulunmuştur.[102]

Mahkeme ayrıca kamu güvenine ilişkin delil meselesini de değerlendirmiştir. Adil, tıp mesleğine duyulan güvenin zedelendiğine ilişkin somut delil bulunmadığını ileri sürmüştür. Mahkeme bu iddiayı kabul etmemiştir. Karara göre Good Medical Practice rehberinin 65. paragrafı objektif bir standart getirmektedir. Kurul, belirli bir davranışın makul toplum üyeleri nezdinde mesleğe duyulan güveni zedeleyip zedelemeyeceğini kendi uzmanlığıyla değerlendirebilir. Bu nedenle ayrıca kamuoyu araştırması veya özel delil sunulması zorunlu değildir.

Son olarak Mahkeme, yaptırımın orantılılığını incelemiştir. Adil, altı aylık askıya alma yaptırımının orantısız olduğunu savunmuştur. Daha önce geçici olarak görevden uzaklaştırılmış olmasını, hasta güvenliğine yönelik somut bir risk bulunmamasını ve yeni bir hastanede çalışmasının engellenmesini ileri sürmüştür Mahkeme bu itirazları kabul etmemiştir.[103]

Mahkeme'ye göre Kurul, yaptırım belirlerken Adil'in daha önce "geçici askıya alma" tedbirine tabi tutulduğunu dikkate almıştır. Ayrıca Adil'in yetkin bir cerrah olduğu da göz önünde bulundurulmuştur. Ancak Kurul, Adil'in davranışının ağırlığını ve kamu güveni üzerindeki etkisini yeterince kavramadığını değerlendirmiştir. Bu nedenle altı aylık askıya alma yaptırımı, hem davranışın ciddiyetini göstermek hem de Adil'e düşünme ve meslekî farkındalık geliştirme imkânı tanımak amacıyla uygun görülmüştür.[104]

Mahkeme, derhal uygulanacak geçici askıya alma kararını da hukuka uygun bulmuştur. Kurul, bu kararı verirken hasta güvenliğine yönelik doğrudan bir risk bulunmadığını kabul etmiştir. Ancak kamu güveninin korunması bakımından Adil'in temyiz süreci boyunca sınırsız

[101] Adil v. General Medical Council, p. 33.
[102] Adil v. General Medical Council, p. 34.
[103] Adil v. General Medical Council, p. 37.
[104] Adil v. General Medical Council, p. 38-40.

şekilde mesleğini sürdürmesinin uygun olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Mahkeme, bu değerlendirmenin Kurul'un yaptırım kararındaki gerekçelerle uyumlu olduğunu belirtmiştir.[105]

Sonuç olarak Mahkeme, Kurul kararının AİHS'nin 10. maddesiyle bağdaşmadığı yönündeki itirazları kabul etmemiştir. Müdahalenin öngörülebilir bir hukuki temele dayandığı, meşru amaç taşıdığı ve somut olayın koşullarında orantısız olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle Adil'in temyiz başvurusu reddedilmiştir.[106]

D. Kararın Değerlendirilmesi

1. Kamu Sağlığının Korunması ve Devletin Pozitif Yükümlülüğü

Adil v. General Medical Council kararının yalnızca ifade özgürlüğüne yapılan bir müdahale olarak okunması eksik kalır. Kararın arka planında devletin kamu sağlığını koruma yönündeki pozitif yükümlülüğü de bulunmaktadır.[107] AİHS sisteminde devletin yükümlülüğü, yalnızca haklara doğrudan müdahale etmemekten ibaret değildir.[108] Devlet, bireylerin haklarını üçüncü kişilerden yahut toplumsal risklerden kaynaklanan tehlikelere karşı korumak için makul tedbirler almakla da yükümlüdür.[109] Pozitif yükümlülük doktrini, bu nedenle devletin pasif kalmasını her zaman yeterli görmez. Bazı alanlarda koruma, düzenleme ve denetim de insan hakları hukukunun parçası hâline gelir.[110]

Kamu sağlığı bu yaklaşımın en belirgin olduğu alanlardan biridir. Pandemi döneminde devletlerin görevi yalnızca sağlık hizmeti sunmakla sınırlı kalmamıştır. Devletler aynı zamanda sağlık sisteminin işleyişini, toplumun güvenilir bilgiye erişimini ve halk sağlığı tedbirlerine duyulan güveni korumak zorunda kalmıştır. Özellikle sosyal medya aracılığıyla hızla yayılan sağlık iddiaları, bireylerin aşı, tedavi ve korunma davranışlarını etkileyebilmektedir. Bu nedenle yanlış veya doğruluğu teyit edilmemiş sağlık açıklamaları, soyut bir ifade özgürlüğü sorunu olmaktan çıkıp kamu sağlığı meselesi hâline gelebilir.[111]

Bu noktada Adil kararında uygulanan disiplin denetimi, yalnızca cezalandırıcı bir müdahale olarak değil, koruyucu düzenleme mantığı içinde de değerlendirilebilir. GMC'nin rolü, hekimlerin bireysel görüşlerini bastırmak değildir. Asıl işlevi, tıp mesleğine duyulan güveni ve meslek standartlarını korumaktır. Mahkeme de bu nedenle Adil'in açıklamalarını sıradan

[105] Adil v. General Medical Council, p. 41.
[106] Adil v. General Medical Council, p. 42.
[107] Dilara Dönmezkuş, Temel Hakların Yatay Etkisi ve İfade Özgürlüğü, Ankara: On İki Levha Yayınları, 2021, s. 87; Oya Boyar, Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Etki, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa (Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme. Ed: İnceoğlu, Sibel. Anayasa Konseyi, 2013, s. 53-80.
[108] Dilara Yüzer Eltimur, AİHS Kapsamında Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunmasında Devletin Pozitif Yükümlülükleri, İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2019, s. 69-74.
[109] Laurens Lavrysen, Human Rights in a Positive State: Rethinking the Relationship between Positive and Negative Obligations under the European Convention on Human Rights, Cambridge: Intersentia, 2016, s. 131 vd.
[110] Vladislava Stoyanova, Positive Obligations under the European Convention on Human Rights: Within and Beyond Boundaries, Oxford University Press, 2023, s. 45 vd.
[111] Joao Marecos; Ethan Shattock; Oliver Bartlett; Francisco Goiana-da Silva; Hendramoorthy Maheswaran; Hutan Ashrafian; Ara Darzi, "Health Misinformation and Freedom of Expression: Considerations for Policymakers", Health Economics, Policy and Law, 2023, s. 204.

bireysel ifadeler olarak görmemiştir. Adil'in hekimlik unvanını ve uzmanlık geçmişini kullanarak yaptığı açıklamaların kamuoyu üzerinde daha güçlü etki doğurabileceğini kabul etmiştir.

Bu yaklaşım, pozitif yükümlülük doktriniyle uyumludur. Çünkü devletin kamu sağlığını koruma görevi, bazı durumlarda meslekî düzenleme araçlarının kullanılmasını gerekli kılabilir. Özellikle sağlık profesyonellerinin toplum nezdindeki bilgi otoritesi dikkate alındığında, bu kişilerin kamuya açık açıklamaları yalnızca bireysel kanaat olarak değerlendirilemez. Hekimlerin açıklamaları, bazı kişiler bakımından sağlık davranışlarını belirleyen güven kaynağı hâline gelebilir. Bu nedenle meslekî düzenleme, kamu sağlığının korunmasına yönelik meşru bir araç olarak ortaya çıkar.[112]

Bununla birlikte pozitif yükümlülük, devlete sınırsız müdahale yetkisi vermez. İnsan hakları hukukunda pozitif yükümlülüklerin sınırı, koruma ile özgürlük arasındaki dengede belirlenir.[113] Pozitif yükümlülükler, devletin haklara daha fazla müdahalesini otomatik olarak haklılaştıran açık çek niteliğinde değildir. Pozitif yükümlülük kapsamında devlet bilgi, risk ve nedensellik değerlendirmesini dikkatlice yapmalıdır. Bu nedenle kamu sağlığını koruma amacı, ifade özgürlüğü üzerindeki her sınırlamayı kendiliğinden meşru hâle getirmez.[114]

Adil kararının önemi bu gerilimde ortaya çıkar. Bir yandan pandemi döneminde sağlık alanındaki yanlış veya yanıltıcı açıklamaların ciddi sonuçlar doğurabileceği kabul edilmelidir. Diğer yandan sağlık alanındaki bütün aykırı görüşlerin disiplin tehdidi altında bırakılması, bilimsel tartışma alanını daraltabilir. Mahkeme'nin "yaygın kabul gören tıbbî görüşe aykırılık" ölçütünün tek başına yaptırım için yeterli olmayacağını belirtmesi bu açıdan önemlidir. Böylece Mahkeme aslında, pozitif yükümlülüğü kabul ederken bilimsel tartışma alanının tamamen kapatılmaması gerektiğini de göstermiştir.

2. Bilimsel Belirsizlik ve İfade Özgürlüğü

Adil kararının tartışmalı yönü, Mahkeme'nin "bilimsel tartışma" ile "yaptırıma konu olabilecek yanlış bilgi" arasında kurduğu ayrımdır. Mahkeme, "yaygın kabul gören tıbbî görüşe aykırılığın" tek başına disiplin yaptırımı için yeterli olmayacağını açıkça belirtmiştir.[115] Bu yaklaşım önemlidir. Çünkü tıp alanında görüş ayrılıkları doğaldır. Yerleşik görüşlerden ayrılan her açıklama, meslek etiğine aykırı davranış olarak değerlendirilemez.

Bununla birlikte Mahkeme, somut olayda Adil'in açıklamalarını meşru bilimsel tartışma kapsamında görmemiştir. Karara göre SARS-CoV-2 virüsünün hiç var olmadığı, pandeminin küresel bir komplo olduğu ve aşıların nüfus kontrolü amacıyla geliştirildiği yönündeki açıklamalar bilimsel görüş ayrılığı değil, komplo teorisi niteliğindedir.[116] Bu tespit somut olay bakımından anlaşılabilir görünmektedir. Ancak kararın önemi, yalnızca Adil'in açıklamalarının

[112] Micheal Louis Corrado, Comparative Constitutional Review - Cases and Materials, Durham: Carolina Academic Press, 2005, s. 143,
[113] Robert Alexy, "Balancing, Constitutional Review and Representation", International Journal of Constitutional Law, 3/4 2005, s. 572 vd.
[114] Aharon Barak, Constitutional Human Rights and Private Life, Human Rights in Private Life, ed: Daniel Friedmann; Daphne Barak- Erez, Oxford: Hart Publishing, 2001, s. 30.
[115] Adil v. General Medical Council, p. 32-33.
[116] Adil v. General Medical Counci, p. 34.

niteliğinde değildir. Asıl mesele, hangi görüşlerin bilimsel tartışma kapsamında kalacağına kimin ve hangi ölçütlerle karar vereceğidir.

COVID-19 pandemisi bu sorunun önemini açık biçimde göstermiştir. Pandemi sürecinde bilimsel bilgi sabit ve değişmez biçimde ortaya çıkmamıştır. Maske kullanımı, kapanma tedbirleri, aşıların bulaşmayı önleme kapasitesi, hatırlatma dozları ve virüsün kökeni gibi konularda bilimsel değerlendirmeler zaman içinde değişmiştir. Bu durum, kriz dönemlerinde "bilimsel konsensüs" kavramının dikkatli kullanılmasını gerektirir. Bilimsel bilgi yalnızca teknik verilerden oluşmaz. Bilgi, uzmanlık kurumları, siyasal karar alma süreçleri ve toplumsal güven ilişkileri içinde şekillenir.[117]

Bu bağlamda COVID-19'un kökenine ilişkin tartışmalar özellikle önemlidir. Pandeminin ilk dönemlerinde laboratuvar kaynaklı sızıntı ihtimali çoğu zaman komplo teorisiyle özdeşleştirilmiştir. Ancak daha sonra bu ihtimal, ciddi bilimsel ve siyasal tartışmaların konusu hâline gelmiştir. 2021 yılında yayımlanan bir değerlendirmede laboratuvar sızıntısı hipotezinin bilimsel olarak kesin biçimde dışlanmadığını, fakat mevcut verilerin sınırlı olduğunu belirtmiştir.[118] Başka bir araştırmada COVID-19'un kökenine ilişkin tartışmada iki ana hipotezin bulunduğu, bunların doğal zoonotik geçiş ve laboratuvar sızıntısı olduğunu ifade edilmektedir.[119] Bu örnekler, başlangıçta "komplo" etiketiyle dışlanan bazı iddiaların daha sonra bilimsel inceleme alanına girebildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Benzer bir tartışma pandemi tedbirleri bakımından da görülmüştür. Great Barrington Declaration (Büyük Barrington Deklarasyonu), kapanma politikalarına karşı daha "hedefli" bir koruma yaklaşımını savunmuştur..[120] Buna karşılık John Snow Memorandumu, bu yaklaşımın bilimsel bakımdan riskli olduğunu ileri sürmüş, karantinaların kaldırılmasına karşı çıkmıştır.[121] Bu iki metin etrafındaki tartışma, pandemi döneminde bilimsel yaklaşımın kendi içinde de ciddi görüş ayrılıkları bulunduğunu göstermiştir.[122] Bu nedenle pandemi deneyimi, bilimsel tartışma ile yanlış bilgi arasındaki sınırın her zaman kolay çizilemediğini ortaya koymuştur.

Adil'in virüsün hiç var olmadığı veya aşıların nüfus kontrolü amacıyla geliştirildiği yönündeki açıklamaları, Mahkeme'nin değerlendirmesi bakımından bilimsel tartışma sınırlarının dışında görülmüştür. Ancak kararın geniş etkisi bakımından sorun devam etmektedir. Çünkü

[117] "Son yirmi yılda bilim ve teknoloji çalışmaları alanı, bilimsel bilgi ile siyasal iktidar arasındaki ilişkiyi görünür kılma konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir." Sheila, Jasanoff, States of Knowledge: The Co-Production of Science and Social Order, London: Routledge, 2004, s. 20.

[118] Amy Maxmen; Smriti Mallapaty, "The COVID Lab-Leak Hypothesis: What Scientists Do and Don't Know", Nature, 594/7863 2021, s. 313-315.

[119] Lawrence O. Gostin; Gigi Gronvall, "The Origins of Covid-19 -Why It Matters (and Why It Doesn't)", New England Journal of Medicine, 388/25 2023, s. 2305-2308.

[120] Deklarasyona göre genç ve sağlıklı bireyler için tüm kısıtlamalar kaldırılmalıdır. Hayat normale dönmelidir. Sadece risk grubundaki yaşlılar için bir koruma mekanizması geliştirilmelidir. Bakınız: Great Barrington Declaration, https://gbdeclaration.org/ (Erişim Tarihi: 01.06.2026.)

[121] Bakınız: John Snow Memorandum, https://www.johnsnowmemo.com/john-snow-memo.html (Erişim Tarihi: 01.06.2026.)

[122] John P.A. Ioannidis, "Citation Impact and Social Media Visibility of Great Barrington and John Snow Signatories for COVID-19 Strategy", BMJ Open, 2022, s. 1-8.

"yaygın kabul gören tıbbî görüş" ölçütü, dikkatli kullanılmadığında meşru bilimsel muhalefeti de baskılayabilecek bir araca dönüşebilir. Bilimsel muhalefetin bastırılması, kamu sağlığını koruma amacıyla dahi olsa sorunludur. Zira bilimsel muhalefet, bilimsel ilerleme bakımından yapısal bir işleve sahiptir. Muhalefetin hedef alınması, yalnızca hatalı görüşleri değil, bilimsel eleştiriyi de zayıflatabilir.[123] Bu nedenle kamu otoritelerinin görevi, her aykırı görüşü bastırmak değildir. Zarar riski açık olan ifadeler ile bilimsel tartışmaya katkı sunan görüşler arasında dikkatli bir ayrım yapılmalıdır.

Bu ayrım özellikle sağlık profesyonelleri bakımından daha hassastır. Hekimlerin toplum üzerindeki etkisi güçlüdür. Bu nedenle hekimlerin kamuya açık açıklamaları kamu sağlığı bakımından daha yüksek risk doğurabilir. Ancak aynı gerekçe, hekimlerin kamusal tartışmadan çekilmesine de yol açabilir. Bir doktorun yalnızca yerleşik görüşten ayrıldığı için disiplin tehdidiyle karşılaşması, sağlık alanındaki eleştirel tartışmayı daraltabilir.

Bu noktada kanaatimizce devletin epistemik otoritesi sınırlanmalıdır. Modern demokratik toplumlar uzmanlığa ihtiyaç duyar. Ancak uzmanlık, kamusal tartışmayı tamamen kapatan bir otoriteye dönüşmemelidir.Devletin veya düzenleyici kurumların "doğru bilgi"yi belirleme yetkisi genişledikçe, ifade özgürlüğünün demokratik işlevi zayıflayabilir.[124] Bu risk pandemi gibi dönemlerde daha da artmaktadır. Çünkü kriz koşulları, kamu otoritelerine daha geniş müdahale alanı açar.

Bu nedenle bizce, Adil kararından çıkarılması gereken sonuç iki yönlüdür. Bir yandan sağlık profesyonellerinin meslekî otoritelerini kullanarak bilimsel temelden yoksun ve kamu sağlığını riske atabilecek açıklamalar yapmaları disiplin denetimine konu edilebilir, bu doğaldır. Diğer yandan anılan denetim, bilimsel çoğulculuğu ve eleştirel tartışmayı bastıracak şekilde genişletilmemelidir. İnsan hakları hukuku bakımından asıl mesele ise yanlış bilginin sınırlandırılıp sınırlandırılamayacağı değildir. Asıl mesele, bu sınırlandırmanın bilimsel belirsizlik dönemlerinde hangi güvencelerle ve hangi ölçütlerle yapılacağıdır.

3. Bilimsel Belirsizlik Koşullarında Paternalizm Riski

Pandemi döneminde ortaya çıkan bu bilimsel belirsizlik, devletin sağlık alanındaki bilgi dolaşımına müdahalesini daha görünür hâle getirmiştir. Özellikle yanlış veya yanıltıcı sağlık açıklamalarının bireylerin davranışlarını etkileyebileceği düşüncesi, kamu otoritelerini yalnızca sağlık hizmetlerini değil, kamusal bilgi akışını da yönetmeye yöneltmiştir. Bu durum ise ifade özgürlüğü tartışmalarını klasik hak sınırlaması meselesinin ötesine taşıyarak paternalizm (korumacılık) sorununu gündeme getirmiştir.

Paternalizm en genel anlamıyla devletin veya kamusal otoritenin, bireylerin kendi "iyilik"leri için onların karar alanına müdahale etmesi olarak tanımlanmaktadır.[125] Pandemi döneminde bu yaklaşım bilgi alanında görünür hâle gelmiştir. Devletler yalnızca bireylerin fiziksel

[123] Inmaculada de Melo-Martín; Kristen, Intemann, "Scientific Dissent and Public Policy", EMBO Reports, 14/3 2013, s. 231 vd.
[124] Robert Post, Democracy, Expertise and Academic Freedom, A First Amendment Jurisprudence for the Modern State, New Haven: Yale University Press, 2012, s. 27, 61.
[125] Gerald Dworkin, "Paternalism", The Monist, 56/1 1972, s. 65.

davranışlarını düzenlememiş; aynı zamanda hangi bilgilerin "güvenilir", hangi açıklamaların ise "zararlı" veya "yanlış" olduğu konusunda da yönlendirici rol üstlenmiştir. Böylece kamu sağlığının korunması amacıyla geliştirilen müdahaleler, zamanla kamusal bilgi üretiminin yönetilmesine doğru genişlemiştir.

Cass Sunstein ve Richard Thaler'ın geliştirdiği "libertarian paternalism" yaklaşımı, bireylerin karar verme süreçlerinin çeşitli yönlendirmelerle şekillendirilebileceğini kabul etmektedir. Ancak pandemi dönemindeki müdahaleler, klasik "dürtme" (nudge) mekanizmalarının ötesine geçmiştir.[126] Özellikle yanlış bilgiyle mücadele politikaları, sosyal medya içeriklerinin sınırlandırılması ve sağlık profesyonellerine yönelik disiplin süreçleri dikkate alındığında, devletin yalnızca bireyleri yönlendiren olmamıştır. Burada kamusal bilgi alanının sınırlarını belirleyen bir aktöre dönüştüğü görülmektedir.

Adil kararında da bu eğilim hissedilmektedir. Mahkeme, başvurucunun açıklamalarını yalnızca yanlış veya bilimsel temelden yoksun bulmamış; aynı zamanda bunların kamu sağlığı bakımından yaratabileceği etkileri esas almıştır.[127] Böylece müdahalenin odağı yalnızca açıklamanın doğruluğu değil, bireylerin bu açıklamalardan etkilenme ihtimali hâline gelmiştir. Bu yaklaşımın arka planında ise bireylerin sağlık alanındaki bilgileri sağlıklı biçimde değerlendiremeyebileceği ve yanlış yönlendirilebileceği varsayımı bulunmaktadır.

Tam da bu nedenle pandemi dönemindeki bilgi politikaları, klasik sansür tartışmalarından farklı bir karakter taşımaktadır. Buradaki mesele sadece belirli açıklamaların yasaklanması değildir. Daha derindeki sorun, devletin bireyleri "yanlış bilgi"den koruma amacıyla hangi bilgilerin kamusal alanda dolaşabileceğini belirlemeye başlamasıdır. Jasanoff'un belirttiği gibi bilimsel bilgi ile siyasal iktidar arasındaki ilişki karşılıklıdır. Bilgi üretimi süreçleri çoğu zaman kurumsal güç ilişkileriyle birlikte şekillenmektedir.[128] Bu nedenle sağlık alanındaki düzenleyici müdahaleler salt teknik uzmanlık uygulamaları olarak görülemez. Aynı zamanda kamusal tartışmanın sınırlarını belirleyen iktidar pratikleri niteliği de taşımaktadır.

Bu durumun riski, devletin zamanla kamu sağlığını koruyan bir aktör olmaktan çıkıp "doğru bilgi"yi belirleyen epistemik bir otoriteye dönüşmesidir. Özellikle kriz dönemlerinde kamu güvenliği ve kamu sağlığı gerekçeleriyle genişleyen müdahale alanı, meşru bilimsel tartışma ile "tehlikeli yanlış bilgi" arasındaki sınırın kurumsal otoriteler tarafından belirlenmesine yol açabilir. Oysa bilimsel bilgi doğası gereği eleştiriye, revizyona ve çoğulculuğa açıktır. Bu nedenle aslında, insan hakları hukukunun temel işlevlerinden biri de kamu sağlığını koruma amacıyla geliştirilen müdahalelerin zamanla "resmî doğru" üretimine dönüşmesini engellemektir.

Adil kararında Mahkeme her ne kadar "yaygın kabul gören tıbbî görüşe aykırılığın" tek başına disiplin yaptırımı için yeterli olmayacağını açıkça belirtmiş olsa da, kararın bütününe bakıldığında sağlık profesyonellerine güçlü bir "davranış" mesajı verildiği görülmektedir. Kamusal alanda açıklama yapan bir doktor yalnızca bilimsel doğruluk bakımından değil, kamu

[126] Sunstein; Thaler, Nudge, s. 72.
[127] Adil v. General Medical Council, p. 27-30.
[128] Jasanoff, States of Knowledge, s. 20.

güveni üzerindeki muhtemel etkileri bakımından da değerlendirilecektir. Bu yaklaşım ilk bakışta anlaşılabilir görünmektedir. Ancak tam da bu nedenle dikkatle değerlendirilmelidir. Çünkü bu noktadan sonra sorun, açıklamanın doğru olup olmamasından ziyade, kamusal düzen bakımından "uygun" kabul edilip edilmemesine dönüşmeye başlamaktadır.

Kararın dikkat çekici yönlerinden biri, Mahkeme'nin yalnızca açıklamaların etkisini değil, epistemik meşruiyetini de değerlendiren bir pozisyona yerleşmesidir. Mahkeme, başvurucunun açıklamalarını yalnızca "zararlı" bulmamıştır Mahkeme, bunların meşru bilimsel tartışma sınırları içinde yer almadığı sonucuna da ulaşmıştır. Böylece düzenleyici kurumlar ve mahkemeler, yalnızca meslekî davranışı denetleyen yapılar olmaktan çıkarak, hangi görüşlerin kamusal alanda kabul edilebilir olduğunu belirleyen "epistemik" otoritelere dönüşmeye başlamaktadır.

4. Caydırıcı Etki ve Meslekî Otosansür

İfade özgürlüğü üzerindeki baskılar her zaman açık yasaklama biçiminde ortaya çıkmaz. Schauer'ın belirttiği gibi caydırıcı etki, bireylerin doğrudan cezalandırılmaları nedeniyle değil; cezalandırılma ihtimalini dikkate alarak konuşmaktan vazgeçmeleri nedeniyle ortaya çıkar.[129] Özellikle yaptırım standartlarının belirsiz olduğu alanlarda bireyler, hangi açıklamaların risk doğuracağını tam olarak öngöremezler ve daha temkinli davranmaya başlarlar. Böylece açık sansür olmaksızın da ifade alanı daralabilir.

AİHM içtihadı da disiplin süreçlerinin bu tür caydırıcı etkiler doğurabileceğini kabul etmektedir.[130] Wille v. Liechtenstein kararında AİHM, kamusal meseleler hakkında açıklama yapan kamu görevlilerine yönelik müdahalelerin gelecekteki ifade faaliyetleri üzerinde caydırıcı etki yaratabileceği vurgulanmıştır.[131] Kudeshkina v. Rusya kararında ise bir hâkime uygulanan disiplin yaptırımının sadece başvurucuyu değil, diğer yargı mensuplarını da kamusal tartışmalardan caydırabileceğini belirtmiştir.[132] AİHM'nin bu yaklaşımı, sağlık profesyonelleri bakımından da önem taşımaktadır. Çünkü hekimler yalnızca bireysel uzmanlar değildirler. Hekimler kamu sağlığı politikalarının oluşumu ve uygulanmasında merkezi role sahip aktörlerdir.

Nitekim yukarıda anlatıldığı üzere pandemi dönemi, bilimsel bilginin son derece hızlı değiştiği bir süreç olmuştur. Maske kullanımı, kapanma tedbirleri, aşının bulaşmayı önleme kapasitesi ve virüsün kökeni gibi konularda zaman içinde önemli görüş değişiklikleri yaşanmıştır. Bu durum, pandemi sürecinde "yanlış bilgi" kavramının olağan dönemlere kıyasla çok daha karmaşık hâle geldiğini göstermektedir. Çünkü kriz koşullarında hangi açıklamanın "tehlikeli yanlış bilgi", hangisinin ise daha sonra doğrulanabilecek eleştirel bir görüş olduğu her zaman açık değildir. Bu nedenle Adil kararındaki temel sorun yalnızca başvurucunun açıklamalarının niteliği değildir. Daha önemli mesele, sağlık profesyonellerinin hangi koşullarda kamusal tartışmaya katılmaktan çekinmeye başlayacaklarıdır. Çünkü disiplin hukukunun sınırları

[129] Schauer, Fear Risk, s. 689.
[130] Fatih Süngü, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kararlarında "Chilling Effect" Kavramı", İnsan Hakları Yıllığı, 39, 2021, s. 118.
[131] AİHM, Wille v. Liechtenstein, B.N: 28396/95, K.T: 28/10/1999, p. 50.
[132] AİHM, Kudeshkına v. Russia, B.N: 29492/05, K.T: 26/02/2006, p. 99.

genişledikçe, sağlık profesyonelleri zamanla yalnızca açıkça yanlış olduğu düşünülen görüşlerden değil, kurumsal olarak riskli görülebilecek her türlü eleştirel açıklamadan kaçınabilir. Böyle bir durumda ortaya çıkan şey doğrudan sansür değil, yapısal bir otosansür olacaktır.

Belirtilmelidir ki, tıp mesleği güçlü kurumsal yapılarak ve disiplin mekanizmalarına dayanmaktadır. Hekimlik mesleği yalnızca ekonomik faaliyetten ibaret değildir. Hekimlik karşılıklı güven ilişkisi ile icra edilmektedir. Bu sebeple disiplin tehdidi sıradan bir ifade sınırlamasından aha ağır sonuçlar doğurabilir. Bir hekim bakımından meslekî soruşturma yalnızca hukuki risk anlamına gelmez. Aynı zamanda itibar kaybına, kurumsal dışlanmaya ve akademik yalnızlaşmaya yol açabilir. Bu durum hekimlerin kamusal tartışmalara katılımını azalatabilir ve onları açıklama yapmaktan caydırabilir.

SONUÇ

COVID-19 pandemisi, salt bir halk sağlığı krizine yol açmamıştır. Pandemi, bilimsel belirsizlik koşullarında devletin ifade özgürlüğüne müdahale sınırlarını da yeniden görünür hale getirmiştir. Pandemi sürecinde devletler yalnızca bireylerin fiziksel davranışlarını düzenlememişlerdir. Devletler, hangi bilgilerin "güvenilir", hangi açıklamaların ise "zararlı" kabul edileceğine ilişkin güçlü müdahale mekanizmaları da geliştirmişlerdir. Böylece bu dönemde kamu sağlığının korunmasına yönelik araçlar, zamanla kamusal bilgi alanının düzenlenmesi işlevi de görmeye başlamıştır.

Adil v. General Medical Council kararında hekimlerin açıklamalarının toplum üzerindeki etkisi esas alınmıştır. Tıp mesleğine duyulan güvenin korunması güçlü bir kamusal menfaat olarak değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım belirli ölçüde anlaşılabilir görünmektedir. Çünkü pandemi koşullarında yanlış sağlık bilgilerinin ciddi sonuçlar doğurabileceği açıktır. Bununla birlikte dava, yalnızca yanlış bilginin sınırlandırılması meselesi değildir. Uyuşmazlık daha derinde, otoritenin bilimsel tartışma alanı üzerindeki etkisiyle ilgilidir.

Özellikle pandemi döneminde "bilimsel konsensüs" kavramı hukukî müdahalelerin merkezine yerleşmiştir. Pandemi deneyimi, bilimsel bilginin mutlak, durağan ve değişmez olmadığını açık biçimde göstermiştir. Pandeminin başlangıcında kesin kabul edilen birçok yaklaşım zaman içerisinde değişmiştir. Bu nedenle belirli bir dönemdeki hâkim bilimsel görüşün hukuk aracılığıyla fiilen korunur hâle gelmesi, uzun vadede bilimsel çoğulculuk bakımından sorun yaratabilecek bir eğilimdir.

Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, disiplin müdahalelerinin yalnızca doğrudan yaptırım etkisi değildir. Daha önemli risk, sağlık profesyonellerinin zamanla kamusal tartışmalardan çekilmeye başlamasıdır. Çünkü disiplin tehdidi altında yürüyen bir tartışma ortamında bireyler çoğu zaman yalnızca açıkça yasaklanan görüşlerden kaçınmaz. Kurumsal olarak riskli görülebilecek her türlü açıklamadan da kaçınmaya yönelirler. Böylece ortaya çıkan şey klasik anlamda bir sansür değil, yapısal bir oto sansürdür. Bu durum ise sağlık alanındaki kamusal tartışmanın giderek daralmasına yol açabilir.

Adil kararı devletin kamu sağlığını koruma yönündeki pozitif yükümlülüklerinin ne ölçüde genişleyebileceği sorusunu yeniden gündeme taşımaktadır. Kanaatimizce, kamu sağlığını

koruma amacı meşru olmakla birlikte, bu amacın devletin "doğru bilgi"yi belirleyen nihai epistemik otoriteye dönüşmesini meşrulaştırmaması gerekir. Aksi yaklaşım, bilimsel tartışmayı kamusal eleştiri alanı olmaktan çıkarıp kurumsal olarak onaylanmış bilgiyle sınırlı bir yapıya dönüştürebilir.

Öte yandan Adil kararının dikkat çekici noktalarından biri de, sağlık alanındaki kamusal açıklamaların hangi noktada meslekî sorumluluk sınırlarını aştığıdır. Başvurucu, pandemi sürecine ilişkin yerleşik yaklaşımları sert biçimde eleştirmiş ve COVID-19'un varlığı ile aşı politikalarına ilişkin açıklamalar yapmıştır. Mahkeme ise bu açıklamaların sıradan bireysel görüşler olarak değerlendirilemeyeceğini kabul etmiştir. Özellikle başvurucunun hekim sıfatıyla hareket etmesi ve açıklamalarının kamu sağlığı üzerindeki muhtemel etkisi Mahkeme'nin yaklaşımında belirleyici olmuştur. Bununla birlikte Mahkeme, yaygın kabul gören tıbbî görüşe aykırılığın tek başına disiplin yaptırımı için yeterli olmayacağını da açık biçimde belirtmiştir. Kanaatimizce kararın en dikkat çekici yönü burada ortaya çıkmaktadır. Mahkeme bir yandan bilimsel çoğulculuğun tamamen dışlanamayacağını kabul etmiş, diğer yandan somut olayda başvurucunun açıklamalarını meşru bilimsel tartışma sınırları dışında değerlendirmiştir. Böylece karar, kamu sağlığının korunması ile bilimsel tartışma özgürlüğü arasındaki gerilimi bütünüyle görünür hâle getirmiştir.

Sonuç olarak belirtilmelidir ki, demokratik toplum bakımından ifade özgürlüğünün değeri yalnızca doğru kabul edilen bilgileri korumasından kaynaklanmamaktadır. İfade özgürlüğü, yerleşik kanaatleri sorgulama, kamusal otoriteyi eleştirme ve bilimsel çoğulculuğu sürdürme işlevi de görmektedir. Bu işlev özellikle kriz zamanlarında daha fazla önem arz eder. Zira olağanüstü koşullar, devlet müdahalesinin kapsamını genişletmeye elverişli bir zemin yaratmaktadır. Nitekim Adil kararında ifade özgürlüğü ile kamu sağlığının korunması arasındaki dengeleme kamu sağlığı lehine kurulmuştur. Bu yaklaşım pandemi döneminin yarattığı olağanüstü koşullar dikkate alındığında belirli ölçüde anlaşılabilir görünmektedir. Bununla birlikte sağlık alanındaki disiplin müdahaleleri değerlendirilirken yalnızca kamu sağlığı üzerindeki muhtemel etkiler üzerinde durulmamalıdır. Demokratik toplum üzerindeki uzun vadeli sonuçlar da dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Alashry, Miral Sabry. "A Critical Analysis of Journalists' Freedom of Expression and Access to Information While Reporting on COVID-19 Issues: A Case of Selected Arab Countries". Journal of Information, Communication and Ethics in Society. 20/2 (2022): s. 193-212.

Alexy, Robert. Balancing, Constitutional Review and Representation". International Journal of Constitutional Law. 3/4 (2005): s. 572-581.

Article 19, Coronavirus: Impact on Freedom of Expression, https://www.article19.org/coronavirus-impacts-on-freedom-of-expression/ (Erişim Tarihi: 01.02.2026.)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_tur (Erişim: Tarihi: 13.02.2026.)

Amos, Merris. "Transplanting Human Rights Norms: The Case of the United Kingdom's Human Rights Act". Human Rights Quarterly. 36 (2013): s. 386-407.

Barak, Aharon. Constitutional Human Rights and Private Life, Human Rights in Private Life, ed: Daniel, Friedmann; Daphne, Barak- Erez, Oxford: Hart Publishing, 2001, s. 13-43.

BBC Royal Charter Archieve, https://www.bbc.com/historyofthebbc/research/royal-charter (Erişim Tarihi:06.06.2025.)

Braithwait, Biljiana, Catharina Harby ve Goran Miletić. Covid-19 ve İnsan Haklarına Etkisi: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadına Genel Bir Bakış. Çev. Kasım Akbaş. Strasbourg: AIRE Centre, 2020.

Broadcasting, An Agreement Between Her Majesty's Secretary of State for Culture, Media and Sport and the British Broadcasting Corporation, https://downloads.bbc.co.uk/bbctrust/assets/files/pdf/about/how_we_govern/2016/agreement.pdf (Erişim Tarihi: 06.06.2025.)

Boyar, Oya. Devletin Pozitif Yükümlülükleri ve Dolaylı Etki, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa (Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme. Ed: İnceoğlu, Sibel. Anayasa Konseyi, 2013, s. 53-80.

Calo, Ryan. "Digital Market Manipulation", The George Washington Law Review, 82, 2014: s. 996-1050.

Comstock, Audrey L. "Human Rights Treaty Derogation and COVID-19: WHO Guidance and State Response". Global Constitutionalism (2026).

Communications Act 2003, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/21/contents (Erişim Tarihi: 22.02.2026.)

Corrado, Micheal Louis. Comparative Constitutional Review - Cases and Materials. Durham: Carolina Academic Press, 2005

Court's of King's Bench Division, https://www.judiciary.uk/courts-and-tribunals/kings-bench-division/courts-of-the-kings-bench-division/ (Erişim Tarihi: 10.02.2026.)

Dainow, Joseph. "The Civil Law and the Common Law: Some Points of Comparison". The American Journal of Comparative Law. 15/3 (1966-1967): s. 419-435.

Defamation Acts, 2013, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/26/contents (Erişim Tarihi:02.02.2026.)

Didinmez, Mehmet Alp. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Üç Aşamalı Testi". Kırıkkale Hukuk Mecmuası. 1/1 (2021): s. 149-174.

Dönmezer, Sulhi. Demokratik ve Uygar Toplumlarda İfade Özgürlüğü ve Türk Ceza Hukuku. İstanbul: Ceza Hukuku Derneği Yayınları, 2003.

Dönmezkuş, Dilara. Temel Hakların Yatay Etkisi ve İfade Özgürlüğü. Ankara: On İki Levha Yayınları, 2021.

Doctors Use of Social Media, https://www.gmc-uk.org/-/media/gmc-site/ethical-guidance/archived-guidance/doctors-use-of-social-media.pdf (Erişim Tarihi: 02.02.2026.)

Doğru, Derya. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargılamasında Takdir Marjı Doktrini. Ankara: Turhan Kitabevi, 2019.

Dyer, Owen. "Wakefield Tells GMC He Was Motivated by Concern for Autistic Children". BMJ (Clinical Research). 336 (2008): s. 738.

Dworkin, Gerald. "Paternalism". The Monist. 56/1 1972: s. 64-84.

Ellery, David ve Michael Altshuler. "Coronavirus Containment Depends on Human Rights: Freedom of Expression and Press Are Needed to Fight Pandemic". International Journal of Human Rights in Healthcare. 14/3 (2021): s. 270-278.

Elliot, Mark. "The Common Law and the European Convention on Human Rights: Do We Need Both?", https://publiclawforeveryone.com/2022/02/11/the-common-law-and-the-european-convention-on-human-rights-do-we-need-both/ (Erişim Tarihi: 15.02.2026.)

Erdoğan, Mustafa. "Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif". Liberal Düşünce. 24, http://www.liberal.org.tr/sayfa/demokratik-toplumda-ifade-ozgurlugu-ozgurlukcu-bir-perspektif-mustafa-erdogan,224.php (Erişim Tarihi: 01.01. 2026)

Eren, Abdurrahman. Özgürlüklerin Sınırlanmasında Demokratik Toplum Düzeninin Gerekleri. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2004.

Errera, Roger. Freedom of Speech in Europe, European and US Constitutionalism. ed: Nolte, George, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

European Parliament, Freedom of Expression, A Comparative-Law Perspective, The United Kingdom, European Parliamentary Research Service, 2019.

Finkelnburg, Klaus. Demokraside İfade Özgürlüğü, içinde Düşünce Özgürlüğü. Çev: Ülner, Nihat, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi Yayınları, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1998.

Fordham, Michael. "Common Law Rights". Judicial Review. 16/1 (2011): s. 14-23.

General Medical Council, https://www.gmc-uk.org/ (Erişim Tarihi: 25.05.2026.)

Greene, Alan. "States Should Declare a State of Emergency Using Article 15 ECHR to Confront the Coronavirus Pandemic". https://strasbourgobservers.com/2020/04/01/states-should-declare-a-state-of-emergency-using-article-15-echr-to-confront-the-coronavirus-pandemic/ (Erişim Tarihi: 07.01.2026.)

Good Medical Practice Content, https://www.gmc-uk.org/professional-standards/the-professional-standards/good-medical-practice/domain-4-trust-and-professionalism (Erişim Tarihi: 02.02.2026.)

Gostin, Lawrence O.; Gronvall, Gigi. "The Origins of Covid-19 -Why It Matters (and Why It Doesn't)". New England Journal of Medicine, 388/25 2023: s. 2305-2308.

Gümüş Boyacı, Özgem Tuğçe. Kriz Zamanlarında İnsan Hakları: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 15. Madde Kapsamında Derogasyon Rejimi. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.

Harris, David, Michael O'Boyle, Ed Bates ve Carla Buckle. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku. Çev. Mehveş Bingöllü Kılcı ve Ulaş Karan. Strasbourg: Avrupa Konseyi Yayınları, 2013.

Harrison, Joel A. Andrew Wakefield Has Never Been Exonerated: Why Justice Mitting's Decision in the Professor John Walker-Smith Case Does Not Apply to Wakefield. 2016.

Haupt, Claudia. "Professional Speech", Yale Law Journal, 125/5 (2016), s. 1240-1302.

Human Rights Act 1998, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42/crossheading/introduction (Erişim Tarihi: 14.02.2026.)

Ioannidis, John P.A. "Citation Impact and Social Media Visibility of Great Barrington and John Snow Signatories for COVID-19 Strategy". BMJ Open, 2022, s. 1-8.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, https://www.hsk.gov.tr/eklentiler/dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf (Erişim Tarihi: 01.01.2026.)

Jasanoff, Sheila. States of Knowledge: The Co-Production of Science and Social Order. London: Routledge, 2004.

Karan, Ulaş. İfade Özgürlüğü, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi 2. Avrupa Konseyi, 2018.

Kapani, Münci. Kamu Hürriyetleri. Ankara: Yetkin Yayınları, 1993.

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093321bm_05.pdf (Erişim Tarihi: 02.01.2026.)

Kuhn, Thomas S. The Structure of Scientific Revolutions Volume II, Number 2. International Encyclopedia of Unified Science, Chicago: Foundations of the Unity of Science, 1970.

Lavrysen, Laurens. Human Rights in a Positive State: Rethinking the Relationship between Positive and Negative Obligations under the European Convention on Human Rights. Cambridge: Intersentia, 2016.

Lipson, Leslie. Demokratik Uygarlık. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1984.

Marecos, Joao; Shattock, Ethan; Bartlett, Oliver; Silva, Francisco Goiana-da; Maheswaran, Hendramoorthy; Ashrafian, Hutan; Darzi, Ara. "Health Misinformation and Freedom of Expression: Considerations for Policymakers". Health Economics, Policy and Law, 18/2 (2023): s. 204-217.

Marsili, Marco. "COVID-19 Infodemic: Fake News, Real Censorship, Information and Freedom of Expression in Time of Coronavirus". Europea. 2 (2021): s. 147-168.

Maxmen, Amy; Mallapaty, Smriti. "The COVID Lab-Leak Hypothesis: What Scientists Do and Don't Know", Nature, 594/7863 2021: s. 313-315.

Medical Act 1983, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1983/54/contents (Erişim Tarihi: 24.01.2026.)

Melo-Martín, Inmaculada de; Intemann,Kristen. "Scientific Dissent and Public Policy", EMBO Reports, 14/3 2013: s. 231-235.

Norton, Helen, "The Government's Speech and the Constitution", University of Illinois Law Review, 2022, s. 1671-1694.

Ölçek, Feyza. "Ulusal Koruma Mekanizmalarının Bir Örneği Olarak 1998 İnsan Hakları Yasası". İnsan Hakları Yıllığı. 42/1 (2024): s. 205-245.

Ölmez, Gökhan. Suçun Tanımlanabilir ve Değerlendirilebilir Unsurları. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2020.

Roosevelt, Franklin. 1941 State of the Union Address "The Four Freedoms. https://voicesofdemocracy.umd.edu/fdr-the-four-freedoms-speech-text/ (Erişim Tarihi: 02.01.2026.)

Rowbottom, Jakob. Media Law. Oxford: Hart Publishing, 2024.

Rowbottom, Jakob. "To Rant, Vent and Converse Protecting Low Level Digital Speech". The Cambridge Law Journal. 71/2 (2012): s. 355-383.

Russell, Bertrand. Free Thought and Offical Propaganda. Londra: Watts&Co., 1922.

Penney, Jonathan W. Understanding Chilling Effects, Minnesota Law Review, 106/3, 2022: s. 1452-1513.

Post, Robert. Democracy, Expertise and Academic Freedom, A First Amendment Jurisprudence for the Modern State. New Haven: Yale University Press, 2012.

Salihpaşaoğlu, Yaşar. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Yargılamada Kullandığı Yöntem ve İlkeler. Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.

Salihpaşaoğlu, Yaşar. Türkiye'de Basın Özgürlüğü. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007.

Scanlon, Thomas. "A Theory of Freedom of Expression". Philosophy and Public Affairs. 1/2 (1972): s. 204-226.

Schauer, Frederick. "Fear, Risk and the First Amendment: Unraveling the Chilling Effect", William&Mary Law School Scholarship Repository, 1978, s. 685-732.

Stoyanova, Vladislava. Positive Obligations under the European Convention on Human Rights: Within and Beyond Boundaries. Oxford University Press, 2023.

Sunstein, Cass; Thaler, Richard. Nudge. New Haven, Yale University Press, 2008.

Süngü, Fatih. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kararlarında "Chilling Effect" Kavramı". İnsan Hakları Yıllığı, 39, 2021, s. 105-134.

Taylor, Hughson A. ve Simina Dragoş. "The United Kingdom's Free Speech Crisis: From the Fringes to a Mainstream Political Project 2010-2023". Current Sociology. 73/6 (2024): s .856-873.

Takahashi- Arai, Yutaka. The Margin of Appreciation Doctrine and the Principle of Proportionality in the Jurisprudence of the ECHR. Oxford: Intersentia Publication, 2001.

Tümay, Murat. "The Concept of 'Necessary in a Democratic Society' in Restriction of Fundamental Rights A Reflection From European Convention on Human Rights", Human Rights Review, 1/2 (2011): s. 1-15.

Özdemir, Şebnem. Liberter Paternalizm (Özgürlükçü Babacılık) ve Devlet Politikaları, Toplumsal Politika Dergisi, 3/1 (2022), s. 38-51.

UK Parliament, House of Lords Library, Freedom of Expression Online: Communications and Digital Committee Report, https://lordslibrary.parliament.uk/freedom-of-expression-online-communications-and-digital-committee-report/, (Erişim Tarihi: 21.01.2026.)

UNESCO, Communication and Information Response to COVID-19, https://www.unesco.org/en/covid-19/communication-and-information-response, (Erişim Tarihi: 03.01.2026.)

Utomo, Laksanto. "Criminalizing the Freedom of Expression by State During COVID-19 Pandemic in Indonesia". International Journal of Criminal Justice Sciences. 16/2 (2021): s. 416-430.

Voorhoof, Dirk. "Freedom of Expression under the European Human Rights System. From Sunday Times (no. 1) v. UK (1979) to Hachette Filipacchi Associés ("Ici Paris") v. France (2009)", Inter American and European Human Rights Journal 2/1-2, 2009, s. 34-40.

Yüzer Eltimur, Dilara. AİHS Kapsamında Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunmasında Devletin Pozitif Yükümlülükleri. İstanbul: On İki Levha Yayınları, 2019.

Zysset, Alain. "To Derogate or to Restrict? The COVID-19 Pandemic, Proportionality and the Justificatory Gap in European Human Rights Law". Jus Cogens. 4/3 (2022): s. 300-320.

WHO Policy Brief: COVID-19 Infodemic Management, https://www.who.int/publications/i/item/WHO-2019-nCoV-Policy_Brief-Infodemic-2022.1, (Erişim Tarihi: 01.01.2026.)

EXTENDED SUMMARY

COVID-19 DENIAL AND PROFESSIONAL DISCIPLINE: AN APPRAISAL OF THE ADIL V. GENERAL MEDICAL COUNCIL DECISION

Feyza Ölçek, RA
Adana Alparslan Türkeş University, feyza.olcek@hbv.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-0910-5832

This study examines the constitutional limits of disciplinary interventions directed at health professionals' public statements during the COVID-19 pandemic, with particular focus on the relationship between freedom of expression and the protection of public health. The article centers on the United Kingdom case of Adil v. General Medical Council, which concerned disciplinary sanctions imposed on a physician for statements denying the existence of COVID-19 and advancing conspiracy claims regarding vaccines. The case is significant not merely as a technical dispute relating to professional discipline, but also as a broader constitutional controversy involving freedom of expression, scientific pluralism, public trust, and the State's authority to determine what constitutes "correct" information.

The first part of the study addresses the theoretical and legal foundations of freedom of expression within democratic societies. Drawing extensively on the jurisprudence of ECtHR, the article emphasizes that freedom of expression protects not only ideas that are accepted, harmless, or widely endorsed, but also those capable of offending, disturbing, or challenging prevailing views. In this respect, landmark ECtHR judgments such as Handyside v. The United Kingdom, Sunday Times v. United Kingdom, Castells v. Spain, and Hertel v. Switzerland are discussed in detail. Particular attention is paid to Hertel, where the Court highlighted the public importance of scientific and health-related debate even in circumstances involving scientific uncertainty. The study further references the approach adopted by the United Nations Human Rights Committee, stressing that democratic pluralism depends upon the protection of controversial and dissenting opinions.

At the same time, the article acknowledges that freedom of expression is not absolute. Under Article 10(2) of the European Convention on Human Rights, restrictions may be justified for legitimate aims such as the protection of public health, public order, or the rights of others. The COVID-19 pandemic made this balancing exercise particularly visible. Governments increasingly sought to combat misinformation and misleading health-related content on the basis that such information could negatively influence individual health choices and public compliance with health policies. International organizations such as the World Health Organization (WHO) and UNESCO characterized the phenomenon as an

"infodemic," emphasizing the dangers posed by rapidly spreading misinformation during the pandemic.

The second part of the study focuses on the United Kingdom's legal framework concerning freedom of expression. The article explains that the contemporary constitutional protection of free speech in the UK has been significantly shaped by the Human Rights Act 1998, which incorporated the European Convention on Human Rights into domestic law. Nevertheless, the study notes that freedom of expression had long been recognized within the common law tradition as a constitutional value even before the enactment of the Human Rights Act. The article also examines statutory limitations on expression under instruments such as the Public Order Act 1986 and the Communications Act 2003, particularly in relation to public order, hate speech, and digital communication.

A substantial portion of this section addresses disciplinary interventions against health professionals in the United Kingdom. The study discusses the disciplinary proceedings against Andrew Wakefield following his controversial claims regarding a link between the MMR vaccine and autism. The Wakefield controversy is used to illustrate the tension between public health protection and scientific freedom of expression. The article further analyzes judicial approaches in cases such as Bawa-Garba v. General Medical Council and Walker-Smith, emphasizing that while public trust in the medical profession constitutes a legitimate public interest, disciplinary authorities are not immune from judicial scrutiny. The study argues that the expansion of professional disciplinary mechanisms may produce chilling effects upon scientific dissent and public debate.

The core of the article is devoted to the analysis of Adil v. General Medical Council itself. The dispute arose from public statements made by Mohammad Adil during the pandemic through YouTube videos and social media platforms. Adil claimed that COVID-19 was not real, that the pandemic was orchestrated on a global scale, and that vaccines were unsafe and harmful. Importantly, he presented himself publicly as a surgeon while disseminating these claims. As a consequence, disciplinary proceedings were initiated before the General Medical Council (GMC).

The article carefully explains the institutional distinction between the General Medical Council and the Medical Practitioners Tribunal. The GMC functions as the regulatory authority responsible for initiating investigations and bringing allegations, whereas the Tribunal determines whether the alleged conduct occurred, whether the physician's fitness to practise is impaired, and what sanctions should be imposed. In Adil's case, the Tribunal concluded that his conduct violated the principles contained in Good Medical Practice and imposed a six-month suspension from the medical register. An immediate interim suspension order was also imposed pending the appeal process.

On appeal, Adil argued that the disciplinary measures violated his right to freedom of expression under Article 10 of the Convention and the Human Rights Act 1998. He contended that the relevant GMC guidance lacked sufficient foreseeability and failed to specify clearly which types of speech would give rise to disciplinary sanctions. He further argued that deviation from prevailing medical opinion should not, in itself, justify professional discipline. The Administrative Court reviewed the case through the well-

established three-stage test developed in ECtHR jurisprudence: whether the interference was prescribed by law, pursued a legitimate aim, and was necessary in a democratic society.

The Court accepted that the interference pursued legitimate aims, namely the protection of public health and the maintenance of public confidence in the medical profession. Particular emphasis was placed on the fact that Adil made his statements while invoking his professional status as a doctor. Nevertheless, one of the most significant aspects of the judgment lies in the Court's explicit acknowledgment that divergence from widely accepted medical opinion cannot automatically justify disciplinary sanctions. The Court recognized that legitimate scientific disagreement and debate must remain protected under Article 10. However, in the circumstances of the case, the Court concluded that Adil's statements exceeded the boundaries of legitimate scientific discourse, particularly in light of their potential impact on public health.

The evaluative sections of the article engage critically with the broader constitutional implications of the judgment. The study explores the State's positive obligations to protect public health while simultaneously safeguarding freedom of expression. It argues that although governments may legitimately seek to combat harmful misinformation during public health crises, the authority to determine "correct" scientific information remains constitutionally problematic. Scientific consensus is not fixed or immutable, and pandemic conditions often involve substantial uncertainty and rapidly evolving knowledge. Consequently, disciplinary interventions based on prevailing orthodoxy must be approached with caution.

The article further examines the concept of "chilling effect" in the context of professional discipline. It argues that disciplinary threats may discourage not only explicitly prohibited speech but also broader forms of scientific or professional dissent. In highly regulated professions such as medicine, disciplinary proceedings may carry consequences extending beyond legal sanctions, including reputational damage, institutional exclusion, and professional marginalization. The study therefore warns that excessive disciplinary intervention may narrow the space for scientific debate and weaken democratic pluralism in the long term.

Ultimately, the article concludes that in Adil the balance between freedom of expression and public health was resolved predominantly in favor of public health protection. While this approach may appear understandable in the extraordinary conditions created by the pandemic, the study argues that constitutional analysis should not be confined solely to immediate public health risks. Long-term implications for democratic society, scientific pluralism, and open public debate must also be taken into account. The article therefore suggests that the central constitutional challenge raised by Adil concerns not merely the regulation of misinformation, but the broader limits of State authority over scientific discourse and public knowledge production.